



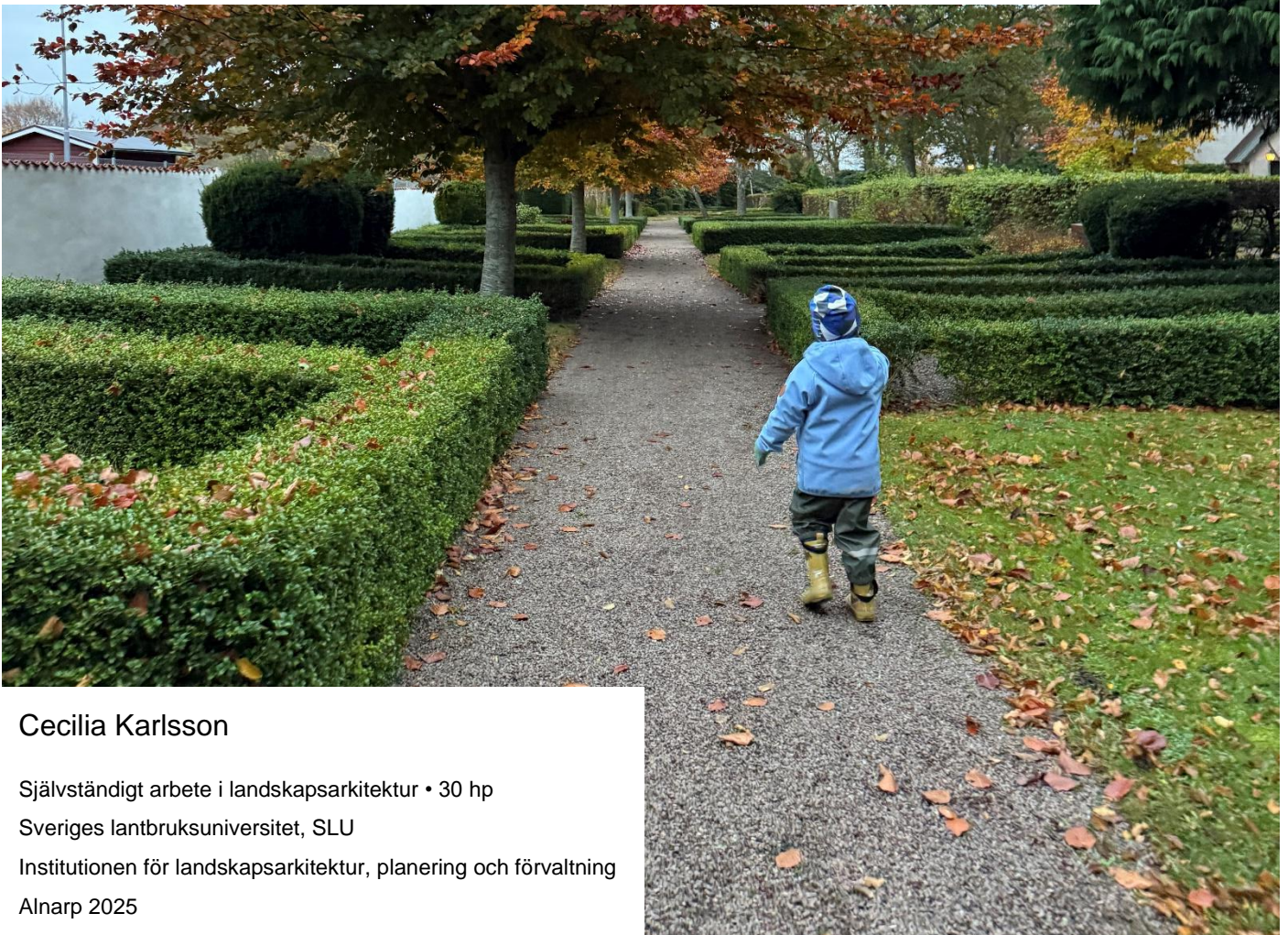
# Livet och döden möts

– Inkludering av barn som besökare på begravningsplatsen

---

*The Meeting of Life and Death*

*– Inclusion of Children as Visitors to the Cemetery*



Cecilia Karlsson

Självständigt arbete i landskapsarkitektur • 30 hp

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Alnarp 2025

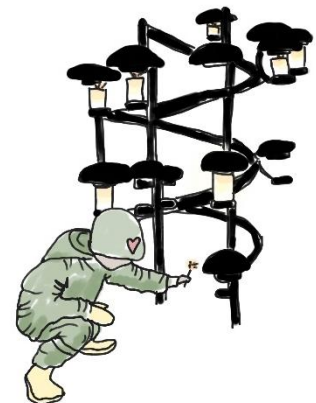
Livet och döden möts – Inkludering av barn som besökare på begravningsplatsen  
*The Meeting of Life and Death – Inclusion of Children as Visitors to the Cemetery*

Cecilia Karlsson

<b>Handledare:</b>	Märit Jansson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
<b>Examinator:</b>	Hanna Fors, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
<b>Bitr. examinator:</b>	Arne Nordius, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
<b>Omfattning:</b>	30 hp
<b>Nivå och fördjupning:</b>	A2E
<b>Kurstitel:</b>	Independent Project in Landscape Architecture
<b>Kurskod:</b>	EX0852
<b>Kursansvarig inst.:</b>	Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
<b>Utgivningsort:</b>	Alnarp
<b>Utgivningsår:</b>	2025
<b>Omslagsbild:</b>	Cecilia Karlsson, 2024
<b>Illustration på s 2:</b>	Cecilia Karlsson, 2024
<b>Nyckelord:</b>	Barn, Begravningsplats, Inkludering, Kyrkogård

**Sveriges lantbruksuniversitet**

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap  
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning



## Sammanfattning

I det här arbetet har olika perspektiv på inkludering av barn som besökare på begravningsplatser undersökts. I jakten efter relaterad forskning och teorier visade det sig vara ont om just det, material kopplat till inkludering av barn som besökare på begravningsplatsen. Däremot finns en hel del studier kring närliggande områden, som acceptansen kring olika aktiviteter på begravningsplatser, förtätning i staden och behovet av gröna offentliga platser. Efter litteraturstudien genomfördes intervjuer med olika personer med koppling till begravningsplatsen; kyrkogårdschefer, kyrkoherde, landskapsarkitekt samt projektledarna för ett initiativ för att öka barns kunskapsnivå om begravningsplatser. Därefter gjordes en undersökning om hur inkluderade barn är i dag, genom några exempel. En multipel fallstudie genomfördes, med landskapsanalys av två begravningsplatser. Landskapsanalysen gjordes dels genom beskrivningar av respektive plats, dels genom poängsättning med ett verktyg som författaren tagit fram specifikt till det här arbetet. Även intervjuer gjordes med personer kopplade till respektive fall. Den sammantagna slutsatsen av arbetet är att det finns en inställning bland många att begravningsplatserna behöver göras mer inkluderande av barn som besökare. Utmaningen tycks ligga i kunskapsbrist, men också i att det saknas tillräckligt med tid att genomföra den typen av insatser. Det tycks i dag inte heller vara riktigt tydligt hos vem ansvaret ligger, men några förslag som uppkommit är att det bör ligga på begravningsverksamhet och/eller skolan, för att ge alla barn – oavsett eventuell religiös tillhörighet - möjlighet att känna sig välkomna.

*Nyckelord:* Barn, Begravningsplats, Inkludering, Kyrkogård

## Abstract

In this work, different perspectives on the inclusion of children as visitors in cemeteries have been explored. This was done by examining related research and theories, which revealed a lack of content on the inclusion of children in cemeteries. However, there are several studies on related topics, such as the acceptance of various activities in cemeteries, urban densification, and the need of green public spaces. After the literature review, interviews were conducted with different persons connected to cemeteries, including cemetery managers, a vicar, a landscape architect, and the project leaders of an initiative aimed to increase children's knowledge about cemeteries. Then, the work focused on examining how well children are included today, looking into a few examples. A multiple case study was carried out, involving a landscape analysis of two cemeteries, followed by scoring using a tool developed by the author, for this work, but also interviews with people associated with each case. The overall findings from the different methods indicate a willingness to include children more. Some factors seem to be problematic to make that possible, for example, who is responsible. Also, the lack of knowledge, time, and tools to achieve this. Suggestions that have come up are to put it on the cemetery service and/or the school, to give a chance for children of different religions to feel welcome.

*Keywords:* Cemetery, Children, Churchyard, Inclusion

# Innehållsförteckning

<b>Begreppsförklaring .....</b>	<b>6</b>
<b>Inledning .....</b>	<b>7</b>
Bakgrund.....	7
Syfte.....	13
Frågeställningar .....	13
<b>Metod .....</b>	<b>14</b>
Intervjuer om inkludering .....	14
Respondenterna.....	15
Fallstudie.....	16
Landskapsanalys.....	16
Intervju kring fall .....	21
<b>Resultat .....</b>	<b>22</b>
Intervjuer om inkludering .....	22
Sammanfattning av intervjuer.....	38
Resultat från fallstudie .....	40
Bjuvs kyrkogård.....	40
Råda kyrkogård .....	54
Sammanfattning av fallstudien .....	68
<b>Diskussion .....</b>	<b>70</b>
Metoddiskussion .....	75
<b>Slutsatser .....</b>	<b>76</b>
<b>Referenser.....</b>	<b>77</b>
<b>Populärvetenskaplig sammanfattning .....</b>	<b>81</b>
<b>Publicering och arkivering .....</b>	<b>82</b>
<b>Tack .....</b>	<b>83</b>
<b>Bilaga 1.....</b>	<b>84</b>
<b>Bilaga 2.....</b>	<b>85</b>
<b>Bilaga 3.....</b>	<b>86</b>

## Begreppsförklaring

- *Barn* – Enligt FN:s Barnkonvention anses personer upp till 18 års ålder vara barn (Unicef, uå). I det här arbetet används dock begreppet barn främst om personer upp till och med tolv år, det vill säga innan de klivit in i tonåren, eftersom variationen av behov är stor mellan yngre och äldre barn.
- *Barnvänlig plats* – En plats som är lämplig för barn och där de kan känna sig välkomna. En plats som har hög grad av barnvänlighet är där barn tillåts vara på sina egna villkor och där de kan utvecklas.
- *Begravningsplats* - En plats där avlidna begravs. De dödas viloplats och de levandes minnesrum, som det formuleras i *Begrepp i begravningsverksamheten* (2023).
- *Kyrkogård* - En begravningsplats i anslutning till kyrka. I *Begrepp i begravningsverksamheten* (2023) beskrivs: ”Kyrkogård är en äldre benämning som ursprungligen avsåg en kristen begravningsplats invid en kyrka. Ordet kyrkogård används i dag ofta synonymt med begravningsplats oberoende av om platsen ligger vid en kyrka eller ej.” I de fall där begravningsplatsen ligger i anslutning till en kyrka och platsen därmed definieras som *kyrkogård*, eller där en specifik plats bär namnet, till exempel Bjuvs kyrkogård, används detta som begrepp i det här arbetet.

# Inledning

## Bakgrund

Barn är nyfikna till sin natur och söker svar på sina funderingar i vardagen, såväl kring livet som kring döden. Ändå är det inte en självklarhet att de får vara med och besöka begravningsplatser. Hur vi tar in och tar del av en plats kan dels vara personligt, men det kan också skilja sig åt beroende på om vi är barn eller vuxna. Trots detta är fältet för forskning om inkludering av barn som besökare på begravningsplatser begränsat.

Genom en historisk återblick på begravningsplatserna i Stockholms innerstad går det att läsa hur de började betraktas som en del av stadens parkmiljöer, vilket gjorde att mindre lekplatser anlades på de flesta av dem (Lundberg et al., 2018). Lek och spel hade förekommit även tidigare, men under 1900-talets första decennier byggdes mer tydliga lekområden som exempelvis lekplatser med sandlådor, gungor och källbacke på några av Stockholms centrala begravningsplatser. Merparten av dessa inslag försvann så sent som under 1900-talets andra hälft, medan andra försvann redan under 1940-talet för att innerstadens församlingar då försökte återta områdena som begravningsplatser (Lundberg et al., 2018).

I dag fyller begravningsplatserna olika funktioner för oss som besöker dem. Förutom de rekreativa värdena och platsen för sorgearbete, kan begravningsplatser också ses som öppna och historiska arkiv dit alla har tillträde, där det går att ta del av det botaniska, historiska, religiösa och etnologiska kulturarvet (Grönwall, 2023). Begravningsplatserna kan inte ses som renodlade religiösa begravningsplatser, eftersom de i många fall bedöms och behandlas som andra offentliga grönytor.

Eftersom de innehåller olika slags begravningsselement går de inte heller inte att ses som rena parkområden (Kjøller, 2012). Även om både begravningsplats och andra grönytor kan anses vara intressanta och inbjudande att ta del av för rekreativa syften, har begravningsplatserna en annan karaktär jämfört med andra grönytor i det urbana landskapet, där natur, kultur, historia och de sörjande möts (Nordh et al., 2017).

För att få fler barn att ta del av våra begravningsplatser och förstå platsernas innebörd, pågår ett projekt som är direkt kopplat till inkludering av barn, nämligen Burb: Barn- och ungas rätt till begravningsplatsen (uå). Burb är ett nationellt projekt med syfte att höja kunskapen om den mångfacetterade begravningsplatsen, det vill säga platsen för den sista vilan samt landets största kulturarv innehållande biologisk mångfald, religiösa och ickereligiösa begravningsstraditioner. Burb vill göra begravningsplatserna tillgängliga och möjliga att använda som ett lärorum, genom att väcka nyfikenhet och informera om dem. Det kan över tid ge barn och unga möjlighet att påverka platsernas utformning. I Burb-projektet har ett antal så kallade

begravningslabbar anordnats, ett slags workshopkoncept för förskole- och skolelever med aktiviteter utformade utifrån plats, ålder på barn och ibland med fokus på särskilda teman eller projekt från skolan. Dessa begravningslabbar syftar till att öka inkluderingen på begravningsplatsen.

### **Barn och utomhusmiljöer**

Vi behöver fundera över vilka behov barn har när vi försöker skapa välkomnande och inkluderande miljöer för dem. Det går att göra på olika vis, men något som är gemensamt för de flesta barn och som skiljer sig från vuxnas behov och beteende är leken. Barn bär med sig leken överallt och tenderar att göra platser till sina egna. De ser hur platser och material kan användas genom att justera och anpassa utifrån de förutsättningar som finns (Nilsson 2002, Mårtensson et al. 2009). Det gör att miljöer utomhus kan vara lättare för barn att förhålla sig till, eftersom det kan finnas tillgång till lösa material att utgå från (Mårtensson, 2013).

En typ av plats där leken hittas lätt för de flesta barn är naturen. För barn är kontakten med naturen och utomhusmiljöer viktig, för att få tillgång till frisk luft, fysisk aktivitet, sociala kontakter och minska stress. Det sker genom att vistas ute i växtlighet, bland träd och annan vegetation som rent fysiskt ger renare luft genom reduktion av skadliga partiklar, nedkylning av utomhusluft samt av hårdgjorda ytor och byggnader, men också skyddar mot solens strålar (Folkhälsomyndigheten, 2024).

Aktiviteter och lek utomhus kan beskrivas som en nyckel för barns fysiska och psykiska hälsa och ökade välbefinnande, utifrån både direkta som indirekta effekter (Folkhälsomyndigheten, 2024). Tillgången till utomhusmiljöer påverkar också aktivitet och hälsa generellt, faktiskt i högre grad för barn än för vuxna (Hartig et al., 2014). I en studie undersöktes elva förskolegårdar i Stockholmsområdet genom att pedagoger fick i uppdrag att bedöma barnens fokus, impuls kontroll och nivå av hyperaktiva beteenden där (Mårtensson et al., 2009). Resultatet visade att barn som lekte i stora områden med många träd, buskage och variationsrik terräng tycktes kunna leka mer fokuserat, vilket i studien tolkades som en indikator på gröna utomhusmiljöers återhämtande potential (Mårtensson et al., 2009).

För att ge förutsättningar för barn att få leka utomhus krävs grönområden i nära anslutning till där de bor och rör sig i sin vardag. De senaste decennierna har våra städer förtätats alltmer, vilket gjort att parkmark förvunnit för att ge plats till bebyggelse. Kvarvarande gröna områden fyller därför en allt viktigare funktion, framför allt i det urbana samhället (Stumpe et al., 2024).

I förtätningens spår, där parkmark försvinner, står begravningsplatserna kvar – än så länge ohotade. Begravningsplatser är förvisso inte rena naturmiljöer, men grönskan är ofta påtaglig och platserna gestaltade för att skapa rofylldhet. Denna grönska bidrar i urbana områden till att sänka temperaturen och ge olika slags hälsofördelar (Stumpe et al., 2024).



## **FN:s barnkonvention**

Inkludering av barn kan ställa andra slags krav på miljön jämfört med för oss vuxna. Barnperspektiv är ett begrepp som ofta används men som är en aning diffust. I FN:s barnkonvention – som varit en del av svensk lag sedan år 2020 – beskrivs detta något annorlunda: *barnets perspektiv*, *barnperspektiv* och *barnrättsperspektiv* (Barnombudsmannen, uå). *Barnets perspektiv* beskrivs som barnens egen syn på sitt liv och sin omvärld, utifrån dess ålder, mognad, erfarenheter, tradition, kultur och livssituation. Perspektivet förändras under barnets uppväxt och går enbart att ta del av genom att barnet själv berättar. *Barnperspektiv* är den enskilda vuxnas syn på barnet, barndom och barndomens villkor. Det bygger på egna erfarenheter från barndomen, från barn i dennes närhet, personliga värderingar samt professionell kunskap. Det påverkas också av samhällets barnsyn, genom exempelvis lagstiftning, normer och attityder. *Barnrättsperspektivet* är när barnkonventionen ligger till grund för arbetet med barn och i beslut som rör barn. Där vägs rättigheterna in utifrån FN:s rekommendationer (Barnombudsmannen, uå).

I FN:s Barnkonventions 12:e, 14:e samt 31: a artikel beskrivs barns rättigheter. I artikel 12 barns rätt att göra sin röst hörd; att få vara delaktig och ha inflytande (Unicef, uå). I den 14:e artikeln anges också barns rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet, att de har friheten att utöva sin religion och att vårdnadshavare har skyldighet att ge barnet ledning i den fortlöpande utvecklingen då det utövar sin rätt (Unicef, uå). I artikel 31 barns rätt till åldersanpassad vila, fritid, lek och rekreation, samt rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet. (Unicef, uå).

## **Begravningsplatserna i förändring**

I Sverige finns cirka 3 000 allmänna begravningsplatser med en total yta av 6 021 hektar (SKKF, 2020). År 2024 fanns totalt 556 huvudmän, det vill säga ansvariga förvaltare för begravningsplatserna – men siffran sjunker nästan varje år eftersom huvudmän inom Svenska kyrkan genomför sammanslagningar (Elofsson, 2024). Förutom de allmänna finns ett hundratal enskilda begravningsplatser, som förvaltas av exempelvis andra trossamfund eller stiftelser (Elofsson, 2024). I dag är Svenska kyrkan indelad i 13 stift och 1 288 församlingar i Sverige samt 31 församlingar utomlands. År 2023 var medlemsantalet 5,5 miljoner, vilket motsvarar 52,1 procent av Sveriges befolkning (Svenska kyrkan, 2024). Det första år som anges i statistiken är 1972, då Svenska kyrkan hade drygt 7,7 miljoner medlemmar, motsvarande 95,2 procent av befolkningen (Svenska kyrkan, 2024).

Sveriges begravningsplatser har utvecklats över tid, utifrån rådande behov och önskemål, vilket förändrat och öppnat upp möjligheter för olika slags användningsområden (Nordh et al., 2023). Många av dagens begravningsplatser har gräsmattor med färre stående gravvårdar jämfört med tidigare, eftersom fler

väljer bort enskilda gravplatser till förmån för askgravlundar och minneslundar. Det gör att äldre gravvårdar plockas bort när gravrätten inte förnyats av anhöriga (Nordh et al., 2023). De tomma ytor som då uppstår kan ses som ett växande problem i takt med ökningen av kremationer, eftersom betydligt mindre ytor för gravplatser då krävs. Från begravningsverksamheterna finns en önskan om att återaktivera dessa ytor (Sahlgren et al., 2014). Störst andel återlämnade gravplatser finns intill kyrkorna, eftersom det är där de äldsta gravarna ligger (Sahlgren et al., 2014). Denna placering ställer också stora krav på gestaltning, för att inte förvanska området karaktär. Ett sätt att göra det på är att arbeta med nuet men med historien i åtanke, där det nya smälter in och uppfattas som en fungerande helhet (Sahlgren et al., 2014). Områden med återtagna gravar är en anledning till att fler minnes- och askgravlundar anlagts, vilket har förändrat begravningsplatsernas användning och visuella utseende (Wingren, 2013). Denna förändring gör begravningsplatserna mer parklika, vilket också gör att de fyller en alltmer påtaglig funktion som avkopplande gröna miljöer i våra förtätade städer (Nordh et al., 2023).

Förändringen av begravningsplatserna går åt två håll. I vårt sekulariserade samhälle har begravningsplatser fått en tydligare rekreativ funktion. Det skapas också allt fler indelade gravkvarter avsedda för olika religiösa grupper. På begravningsplatsen möts hela samhället, troende och icke-troende. Variationen gör att attityderna om vad som anses acceptabelt varierar. Begravningsplatserna har också olika förutsättningar för olika slags aktiviteter, vilket påverkar upplevelsen och acceptansen; exempelvis gäller det storleken, karaktären samt läget (Nordh et al., 2023). På större begravningsplatser som upplevs öppna och med mycket grönska finns en större acceptans för mer aktiva aktiviteter jämfört med på mindre och mer formella (Nordh et al., 2023).

### **Upplevelsen av begravningsplatsen**

I boken *Kyrkogårdens meditativa rum* skriver Inger Berglund (1994) att alla har en relation till begravningsplatsen, vare sig det handlar om religiösa eller ickereligiösa personer. Begravningsplatsen fyller ett viktigt syfte som en plats för den efterlevande, som går till graven eller minneslundan för att minnas den avlidne. Berglund menar att utformningen av miljön är av stor betydelse för hur sorgen bearbetas och hur personen försonas med sin förlust. Boken omfattar en studie där Berglund (1994) samtalat med ett tjugotal efterlevande i Mellansverige om deras önskemål, behov och synpunkter kring minnesplatser. Det framgår inte i boken om andra än vuxna tillfrågats, men det finns inte heller antydningar om att barns behov tagits i beaktande. Något som generellt beskrivs i boken är behovet av en plats att gå till, vare sig det är begravningsplatsen som sådan, en specifik gravplats, en askgravlund eller en mer anonymiserad variant som minneslundan (Berglund, 1994).

Begravningsplatser är områden där privat sorg offentliggörs. Därför krävs också att miljön stöder sorgearbete (Sahlgren et al., 2014). På varje gravplats finns möjlighet att få känna sorg och upprätthålla minnen genom olika slags symboler, såväl kortvariga som blommor, ljus och teckningar, samt mer fasta och långvariga, exempelvis gravvårdar som tillsammans präglar begravningsplatsen och även bidrar till dess kulturarv (Sahlgren et al., 2014).

### **Aktiviteter på begravningsplatsen**

Frågan om vilka aktiviteter som utspelar sig på begravningsplatserna och vad som anses lämpligt är aktuell. Ett exempel är den årligt uppkomna frågan om pulkaåkning på Stockholms begravningsplatser, så som Kungsholms kyrkas kyrkogård och Skogskyrkogården (Edalat, 2024). I det första fallet klassificeras marken som både begravningsplats och park, vilket gjort att Västermalms församling fattat beslut om att tillåta pulkaåkning på en specifik plats. Kyrkoherden motiverar det dels med klassificeringen, dels genom att peka på den skrala tillgången till andra backar för intilliggande förskolor, samt att pulkaåkningen inte stör den kyrkliga verksamheten (Edalat, 2024).

För några år sedan genomförde studenten Sibylla Lönnback (2017) ett examensarbete där hon genom barns perspektiv undersökte begravningsplatsers hälsofrämjande potential och plats för återhämtning. I studien gjordes bland annat intervjuer med barn och ungdomar och resultatet visar att vissa aktivt uppsökte platserna för att framkalla olika slags känslor och minnen – såsom sorg och saknad, samt reflektion kring vardagliga problem – medan andra aktivt undvek besök. Utomhusmiljöerna beskrevs av respondenterna också som unika platser för tystnad, respekt och kontinuitet, i ett föränderligt samhälle. Lönnback (2017) belyser hur gruppen begränsas att använda utomhusmiljöer som potentiellt kan hjälpa dem för självreglering och välbefinnande, eftersom föräldrarna föredrar att barnen besöker platser designade för barn, exempelvis skolgårdar och lekplatser. Författaren menar att barn och unga bör bjudas in och tillfrågas om hur de upplever begravningsplatserna för att ge dem möjlighet att ta del av dessa gröna miljöer, bilda sig en egen uppfattning om sin omvärld och lära sig mer om samhällets historia och tidigare generationer. Det framkom vissa begränsningar hos begravningsplatsen som barnvänlig plats, där de barn och unga som tillfrågades uttryckte att de upplevde miljön som en plats för vuxna (Lönnback, 2017).

Lönnback kom fram till att det vore fördelaktigt att arbeta mer med zonerings av begravningsplatserna, för att skapa önskad närhet eller distans mellan olika besöksgrupper, utifrån olika syften och behov. I zoneringsen kan begravningsplatserna bli mer attraktiva och ge möjlighet att upptäcka rogivande miljö eller spännande miljöer. Studien visade att det inte var önskvärt att lyfta in element för nöjen i miljön, utan snarare öka platsens upplevda stillhet, genom utrymme för reflektion och kontemplation (Lönnback, 2017). Genom design och

indelning i zoner skulle såväl aktiva som passiva aktiviteter kunna integreras och vara till nytta för såväl de som söker rekreation som för de sörjande, dock med en viss distans mellan dessa grupper (Nordh et al., 2023). En begravningsplats kan också ge utrymme för olika slags sorgprocesser och hur det ser ut kan skilja sig åt.

Rekreation sker sida vid sida med sorg i våra urbana miljöer, och det som bland vissa anses socialt accepterat kan upplevas stötande bland andra. Variationen är stor kring hur besökare upplever att begravningsplatsen kan användas, vilka slags aktiviteter som får ta plats där. Tillfrågade från olika trossamfund har uttryckt generell oro kring risken att de själva skulle störa andra (Nordh et al., 2023).

I Lönnbacks studie (2017) beskrivs hur vuxna inte alltid förstår vilka platser som barn och unga föredrar, men också att barn och unga kan uppfattas som störande, vilket leder till att gruppen ibland inte inkluderas som brukare av våra offentliga rum.

Begravningsplatserna fungerar dels som en plats för döda och sörjande, dels som en plats där de parklika kvaliteterna nyttjas – kanske ibland eftersom begravningsplatsen är det mest närbelägna grönområdet. Historiskt fanns också en avsikt att genom begravningsplatserna bringa skönhet och natur till städerna (Evensen et al., 2017). Trots det har utformningen av våra offentliga platser – till exempel begravningsplatser – ofta skett med den vuxne i åtanke, bortsett från skolgårdar och lekplatser som ansetts vara barnens platser, trots att barn i många fall använder de offentliga rummen mer intensivt än de flesta vuxna gör (Nilsson 2002).

Ett sätt att hitta en balans mellan sörjande och andra besökare kan vara genom tydlighet i gestaltningen, såsom skyltning och att på andra sätt kommunicera förhållningsregler (Evensen et al., 2017).

### **Kärnan i problemet**

Det finns en hel del generella studier om begravningsplatser, ofta om intressekonflikter när de används för parkaktiviteter som tidvis upplevs stå i konflikt med den huvudsakliga verksamheten – men inte med fokus på barn. Olika användargrupper kan ha olika slags behov och för barn kan det handla om annat än för vuxna. Det huvudsakliga syftet med begravningsplatsen är att vara en plats för de dödas sista vila samt för de sörjande att besöka. I gruppen sörjande ingår naturligtvis såväl barn som deras anhöriga.

I dag saknas kunskap om hur begravningsplatser kan göras barnvänliga och därmed inkluderande för en potentiellt stor besöksgrupp. Bristen på kunskap kan därför medföra en risk att insatser för barn uteblir, och att barnen därmed inte känner sig välkomna på begravningsplatsen.

## Syfte

Det övergripande syftet med det här arbetet är att undersöka hur begravningsplatsen i större omfattning kan inkludera barn som besökare.

## Frågeställningar

Följande frågeställningar utgör underlag för vad som ska undersökas i arbetet.

1. Vilka vinster kan en begravningsplats uppnå genom mer fokus på barnvänlighet. Vilka risker kan finnas?
2. På vilket sätt kan begravningsplatsen göras mer inkluderande för barn som besökare?

## Metod

I det här arbetet har en kombination av metoder använts. En del av metoden utgjordes av intervjuer om hur barn kan inkluderas som besökare på begravningsplatser. Där intervjuades personer som bevakar frågor kring begravningsplatser utifrån ett övergripande, generellt perspektiv. Därefter följde en multipel fallstudie med landskapsanalyser av några begravningsplatser där barn på olika sätt inkluderats, samt efterföljande intervjuer med personer kopplade till respektive fall.

Nic Nilsson rekommenderar i *Barnens stad* (2002) ett kombinerat förhållningssätt kring utemiljöer för barn, där vi ser till såväl lagstiftning, barnkonventionen, aktuella forskningsrön, rådande praxis och beprövad erfarenhet, samt vad berörda barn tycker och säger i frågan (Nilsson, 2002). Att involvera barn hade kunnat berika arbetet men har valts bort i detta arbete eftersom avgränsningar behövde göras i omfattning. Vid involvering av barn hade sannolikt en kombination av metoder för deltagande kunnat vara lämplig.

## Intervjuer om inkludering

För att initialt försöka skapa en övergripande bild av inkludering av barn som besökare på begravningsplatser genomfördes fem intervjuer med sex personer som i olika roller arbetar med frågeställningar om begravningsplatsers funktioner. Anledningen till det har varit för att få med olika perspektiv genom variationen av roller. Urvalet av de personer som valdes ut till intervjuerna gjordes med ambitionen att skapa en bredd av olika slags infallsvinklar. Personerna hittades genom det egna kontaktnätet och via yrkesmässiga kontakter.

Förfrågan om deltagande skickades ut via e-post, där en beskrivning av arbetets syfte och mål samt de frågor som beskrivs i intervjuguiden i bilaga 1. Respondenterna fick välja om de ville mötas digitalt eller via telefon för att besvara dessa frågor. I ett av fallen valde en respondent att skicka sina svar i skrift. De skriftliga svaren presenteras då rakt av, utifrån hur respondenten valt att själv besvara. Det innebär att exempelvis ordet *kyrkogård* används frekvent, eftersom respondenten själv gjort det ordvalet. En gång genomfördes en fysisk intervju eftersom det önskades. I det fallet pågick längre diskussioner om varje fråga och intervjun tog därför cirka dubbelt så lång tid jämfört med de digitala intervjuerna. I de andra fallen genomfördes intervjuerna via digitala möten. I varje intervju, bortsett från den som besvarades skriftligen, togs anteckningar och dessa sammanställdes och skickades till respondenterna via e-post för genomläsning.

Vid intervjuerna ställdes frågor om hur respondenterna uppfattar inkludering av barn som besökare på begravningsplatser i dag, om de tror att det är viktigt att det görs insatser för att främja barns inkludering och varför samt goda exempel från praktiken. Samtliga frågor var formulerade på ett öppet sätt för att ge respondenterna större frihet i att besvara dem utifrån sitt eget perspektiv (May,

2011). Intervjuerna genomfördes på ett semistrukturerat sätt, där respondenterna fick samma frågor men där det fanns möjlighet att brodera ut svaren och svara utifrån sin egen förförståelse (May, 2011). Frågorna finns sammanställda i *Bilaga 1*. Omfattningen av varje intervju var cirka 45–60 minuter.

## Respondenterna

1. Ordföranden i föreningen Sveriges kyrkogårdschefer, tillika kyrkogårdschef i Göteborg. Genom personens dubbla roller fanns potential att få ett brett perspektiv på inkludering av barn på begravningsplatser.
2. Burb:s två projektledare har erfarenhet av begravningsverksamhet och pedagogik. De intervjuades eftersom deras projekt handlar om barn och begravningsplatser. Båda projektledarna intervjuades vid samma tillfälle.
3. Kyrkogårdschefen i Borensberg kontaktades med anledning av att han varit involverad i att sätta upp skyltar på begravningsplatserna i Borensbergs pastorat, där besökarna får lära sig mer om biologisk mångfald.
4. En landskapsarkitekt placerad i Skåne, men med hela landet som arbetsfält, valdes ut med anledning av dennes mångåriga erfarenhet av att gestalta begravningsplatser med barnperspektiv.
5. Kyrkoherden för Allerums församling har stor erfarenhet av sorgearbete inom sitt yrke och fokuserar mycket på barnens upplevelse. Nyligen släppte hon en bok om sorg, riktad till barn.

## Fallstudie

### ***Urval av fall***

Urvalet av fall har skett genom ett slags snöbollseffekt, där digitala sökningar efter lämpliga inslag lett till spår, som följts upp och gett upphov till andra spår till relevanta personer och fall. Inledningsvis tillfrågades i första hand vänner och kollegor om de kände till några begravningsplatser som de upplevt som särskilt inbjudande för barn. Samma fråga ställdes senare till de personer som intervjuades till delen *Intervjuer om inkludering*. En handfull av de platser som rekommenderades besöktes och två av dem valdes ut – Bjuvs kyrkogård samt Råda kyrkogård. Kriterierna för platser till den multipla fallstudien var att de skulle vara begravningsplatser där det visuellt gick att se barnvänliga inslag.

## Landskapsanalys

### ***Verktyg***

Bristen på ett lämpligt verktyg för landskapsanalys, med fokus på barnvänlighet och inkludering, har gjort att ett nytt verktyg tagits fram – VIBB, Verktyg för inkludering av barn på begravningsplatsen – med tre andra modeller som underlag, vilka alla finns beskrivna här nedan.

1. ALM, Analysverktyg för lekmiljöer, som skapats för att bedöma barnvänliga miljöer (Jansson et al., 2023).
2. De tio råden från *Kyrkogårdens meditativa rum* (Berglund 1994) som författaren sammanfattat utifrån samtal med anhöriga och egna betraktelser.
3. Burb:s checklista (2024) över önskvärda inslag, baserade på deras begravningslabbar.

### Verktyget ALM

ALM, Analysverktyg för lekmiljöer, är ett verktyg som är tillämpligt på olika slags miljöer för barn och lek och som hittills främst har använts för att bedöma kommunala lekplatser (Jansson et al., 2023). Verktyget finns presenterat i *Bilaga 3* och berör olika perspektiv på lekmiljöer, från dess egenskaper rörande karaktär, påverkbarhet, inkludering och möjlighet till omvärldsförståelse, till geografisk kontext och platsens specifika egenskaper, samt strategier för barnvänlighet. ALM består av en tabell med rubriker för olika kvaliteter, samt beskrivningar av var och en av dessa. Det består också av ett poängsättningssystem, där varje kvalitet poängsätts från 0–4, där 0 poäng motsvarar att kvaliteten inte uppfylls alls och 4 poäng motsvarar en helt uppfylld kvalitet, totalt maximalt 72 poäng (Jansson et al., 2023). I verktyget rekommenderas att varje kvalitet diskuteras i grupp med olika



professioner, men i det här enskilda arbetet genomfördes ingen diskussion med någon extern part.

Tio råd till arkitekten

I *Kyrkogårdens meditativa rum* beskriver Inger Berglund (1994) tio konkreta råd till arkitekten – framför allt tillämpbara i minnes- och askgravlundar – som presenteras i sammandrag nedan. De nämnda råden är utformade för att göra begravningsplatserna värdiga för de döda som vilar där och för de anhöriga som besöker. Råden tycks vara anpassade för att fungera för många, en hel del av dem utifrån ganska basala behov. Det är däremot inte definierat om råden tagits fram för någon särskild grupp av besökare och sörjande, exempelvis barn. De inslag Berglund rekommenderar tas hänsyn till är:

1. *Omsorg, värme och känsla:* Meditativa rum får inte vara rena ritbordsprodukter, utan anpassade utifrån platsens förutsättningar kring natur, utsikt och ljusförhållanden exempelvis.
2. *Lugn och tystnad:* Vardagens ljud- och synintryck behöver stängas ute från det meditativa rummet. Detta anges som ett absolut krav. Endast naturens egna ljud bör tillåtas.
3. *Centralpunkt:* Ett sätt att hjälpa besökaren att uppnå stillhet inom sig och att minnas är att skapa en punkt att koncentrera uppmärksamheten på. Det kan handla om ett träd som skiljer sig från alla de andra eller en symbol som går att tolka på sitt eget sätt och ta till sig oavsett religiös bakgrund.
4. *Trygghet och ostördhet:* Besökaren ska kunna känna sig trygg nog att kunna släppa fram sina innersta känslor. Detta kan möjliggöras genom en gestaltad rumsbildning som skapar en trygg upplevelse. Där anges skala vara av stor betydelse, att hellre skapa flera mindre rum än ett stort som kan upplevas ödsligt eller där oönskade möten sker. Om mer än en sittplats finns behöver dessa placeras avskilda från varandra.
5. *Utsikt och rymd:* Den som besöker måste kunna blicka ut från det delvis slutna rummet i en lund. Det kan ge den anhöriga en känsla av att vara delaktig i ett större sammanhang, att hon återförs till livet.
6. *Vinteraspekter:* Årstiderna reflekteras på begravningsplatsen och rumskänslan behålls även när mycket avlövs, genom rumsavgränsande inslag som murar och barrträd.

7. *Frihet*: Att genom exempelvis natur skapa kontraster mot tunga, mer traditionellt bundna inslag. Det kan också handla om religiösa symboler, som inte är definierade på ett sätt som utesluter grupper.
8. *Träd*: Stora och majestätiska, friväxande träd anges som ett måste för meditativa rum. Träden bör vara utvecklade på ett naturligt sätt och bidra med lummighet. Om stora träd saknas bör det prioriteras att etablera sådana.
9. *Marken*: Nere i jorden finns de döda och på marken får det gärna vara vackert. Några förslag som anges är att det bör vara grönt, solbelyst, mjukt och inbjudande.
10. *Andlig tyngd*: Besökaren ska tydligt kunna uppfatta en andlig dimension hos det meditativa rummet, som skiljer sig från andra park- eller trädgårdsrum. Det kan då handla om inslag som symboler av andlig karaktär eller storslagen natur. Gåtfullhet, naturmystik och det outtalade omnämns.

Burb:s slutsatser och checklista

Efter några av Burb:s begravningslabbar med skol- och förskoleelever kunde projektledarna urskilja några generella trender och tendenser i responsen från barnen. Bland annat förmedlade barn och unga från olika religioner att de känner ett behov av att vara visuellt representerade i form av religiösa symboler eller begravningstraditioner, exempelvis att det går att se vilken grav som är katolsk eller ortodox (Burb, 2024). Å andra sidan angavs symbolen korset som problematisk på en specifik och ny begravningsplats, eftersom begravningsplatsen är till för alla folkbokförda. Begravningslabbar visade också att barnen vill känna sig fria i miljöerna och kunna ägna sig åt fysiskt aktiva såväl som stillsamma aktiviteter. Projektledarna i Burb beskriver det som en önskan om särskilda barnzoner, där det är ljusare, gladare och mer lekfullt och där även vuxna kan må bra – där det upplevs mindre "tungt". Ett förslag till lösning som anges är att skapa en hinderbana med stockar och hoppstenar längs med huvudgången. Barnen vill också ha mycket färg och blommor, bland annat för att kunna plocka och sätta på gravar. De allra yngsta barnen, upp till 3–4 år, tyckte mycket fascinerade av vatten i såväl kranar som fågelbad och dammar (Burb, 2024).

Burb har sammanställt en checklista för responsen från barn efter flera begravningslabbar på en nyanlagd begravningsplats. Checklistan visar vad barnen önskar till den specifika platsen (Burb, 2024):

1. Blommor, som estetiskt inslag i form av exempelvis äng och planteringar.
2. Blommor, som går att plocka för att sätta på gravar.
3. Ytor där barn kan få röra sig, där de tillåts klättra, springa, hoppa och låta.
4. Ytor att umgås på, med familj och vänner, där det finns möjlighet att fika, kanske i form av ett kafé, samt även lugnare ytor för eftertanke och bön.

5. Att olika religioner och kulturer finns representerade, även sekulära.
6. Pedagogiska inslag där olika gravskick förklaras och att gravsättningsyta för minneslund och askgravlund markeras.
7. Informationsskyltning vid entré för navigering: var man befinner sig och vad det är för plats, gångstigar, wc, gravkvarter, lekytor och så vidare.
8. Tydlighet kring var man får har tillåtelse att röra sig samt låta, och var man förväntas vara mer stillsam.
9. Inslag av vatten, vilket är ett uppskattat inslag i alla former och för alla åldrar.
10. Religiöst neutrala landmärken, både för navigation och identitetsskapande för platsen.

#### VIBB

Processen att ta fram verktyget skedde genom att jämföra de ovan nämnda verktygen och hitta gemensamma nämnare. Dessa plockades med in i VIBB, samt andra punkter från båda modellerna som bedömdes relevanta och med koppling till barn och begravningsplatser. VIBB har tagits fram för att omfatta såväl lekvärdesaspekter som allmänna och specifika upplevelsefaktorer. Från ALM plockades primärt faktorer som berör barns upplevelser och möjlighet till aktivering med. Begravningsplatsen är en plats för de döda att vila och de levande att besöka, men där kan det också förekomma lekfulla inslag eftersom besökarna kan vara barn. Från det andra verktyget, de tio råden till arkitekten, plockas olika slags upplevelsebaserade faktorer med. Dessa är dock mer allmängiltiga och utgår inte specifikt från barnen. Burb:s insamlade synpunkter breddar verktygets undersökande faktorer genom att få in barns perspektiv, även om de tolkats av vuxna.

VIBB är ett verktyg för att undersöka hur barnvänlig och inkluderande en begravningsplats är. Eftersom VIBB består av en kombination av perspektiv, undersöks inte bara barnvänligheten utan också följd effekten att platsen ska vara välkomnande för alla besökare. Verktyget följer samma form som ALM, det vill säga att alla kvaliteterna listats i en tabell där de beskrivs i en eller ett par meningar var. För bedömningen görs en poängsättning 0–4, där 4 motsvarar en helt uppfylld beskriven kvalitet och 0 poäng att den inte alls uppfylls. I poängsättningen går det maximalt att få 48 poäng. De strategirelaterade frågor som ingår i ALM har valts bort i VIBB, eftersom de inte går att få svar på genom landskapsanalysen. Frågor kring strategier inkluderas därför i stället i intervjuerna kring respektive fall, där respondenterna har möjlighet att ge konkreta svar.

Båda platserna besöktes i oktober 2024. I samband med platsbesöken i fallstudien gjordes först landskapsanalyser genom anteckningar som togs på plats, gående genom miljöerna. Det som undersöktes var de olika parametrar som lyfts fram i VIBB och dessa beskrevs först i ord, inklusive fotografier, för att skapa en

tydligare förståelse för upplevelsen av platsen. Därefter gjordes poängsättning med VIBB – fortfarande kvar på respektive plats – enligt figur 1. Det primära syftet med poängsättningen har varit att kunna göra en relativt övergripande och jämförbar bedömning av fallens barnvänlighet. Att enbart använda poängsättningen skulle kunna innebära risk för en begränsad förståelse för platsens kvaliteter. Med de inledande, beskrivande texterna kan bilden nyanseras och det kan underlätta förståelsen för plats och kontext.

VIBB – BEDÖMNINGAR OCH KRITERIER			
	KVALITET	BESKRIVNING	POÄNG
MEDITATIVA OCH EMOTIONELLA ASPEKTER	Omsorg och känsla	Landskapet är omsorgsfullt gestaltat, anpassat efter platsens befintliga förutsättningar.	
	Lugn och trygghet	Platsen erbjuder trygga och avskilda områden för lugn och reflektion. Området är väl avskärmat från trafik och störande ljud. Naturliga ljud snarare än trafik och buller förekommer.	
	Andlighet	Platsen upplevs andlig på ett sätt som skiljer sig från andra utemiljöer, med bland annat centrala symboler eller punkter för besökare att fokusera på och som kan tilltala barn.	
RUMSLIGHET OCH TOPOGRAFI	Varierad topografi	Platsen har naturliga höjdskillnader eller variationer som gör att barnen lockas att utforska.	
	Utsikt och rymd	Platsen erbjuder utsikt över omgivningen och en känsla av öppenhet.	
	Rumslighet och variation	Det finns både öppna ytor och mindre rum för olika upplevelser och aktiviteter, för olika tempo och sinnesstämningar, exempelvis olika platser eller zoner, sittplatser och mötesytor.	
NATUR OCH ÅRSTIDER	Lekbar vegetation och lösa material	Det finns vegetation som är lekvänlig, som plockbara blommor, olika buskar eller träd, samt lösa material lämnade vid skötselinsatser som kan användas för lek och utforskande, till exempel stenar och pinnar.	
	Årstidernas variation	Platsen är tilltalande året runt, även genom vinterspekter och vintergrön växtlighet. Miljöns möjligheter förändras över årstider och väderlek.	
	Artrikedom och ekosystemtjänster	Området främjar biologisk mångfald och ekosystemtjänster, exempelvis genom fågelholkar, vatten eller blomstrande ängar.	
INKLUDERING	Tillgänglighet	Platsen är lätt att nå och använda samt tillgänglig för personer med olika slags funktionsnedsättningar, som markmaterial med god framkomlighet, tydliga vägvisare samt beskrivningar av platser, gravskick och liknande.	
	Religiös öppenhet	Det finns konstnärliga inslag som tilltalar olika grupper, det vill säga inte enbart tydligt religiösa symboler.	

Figur 1: VIBB.

Intervju kring fall

### ***Urval av intervjupersoner***

Det sista steget i den multipla fallstudien var att intervjua relevanta personer kopplade till respektive fall. I fallet med Bjuv kom rekommendationen från den landskapsarkitekt som intervjuas i kapitlet *Intervjuer om inkludering* under *Resultat*. Landskapsarkitekten har samarbetat med dem i olika gestaltningsprojekt och då noterat hur begravningsverksamheten och församlingens barnverksamhet samarbetat kring utemiljön.

I fallet med Råda påträffades en grupp pedagoger i samband med platsbesöket där, när dessa tillsammans med besökare lekte med församlingens egen sällskapshund, på en del av begravningsplatsen. Under samtalet med dessa pedagoger gav de förslag på en person att kontakta, en pedagog, som varit engagerad i utvecklingen av församlingens utemiljöverksamhet, i anslutning till begravningsplatsens mark. I Råda fanns en förhoppning att även få med kyrkogårdschefens tankar om eventuella ambitioner och strategier för att inkludera barn, vilket hade kunnat ge en mer totalt sett tydlig bild med mer insikter kring sådant som berör begravningsplatsen. Den samlade bedömningen av Råda fick därför göras genom landskapsanalysen i kombination med intervjun med pedagogen.

### ***Upplägg och dokumentation***

Efter landskapsanalyserna genomfördes intervjuer med personer kopplade till fallen. Anledningen till att landskapsanalyserna genomfördes innan intervjuerna kring fallen var för att först få en egen första upplevelse, utan påverkan av detaljer som omnämns vid intervjuerna.

Respondenterna kontaktades via e-post och delgavs information om innebörden av medverkan samt om undersökningens tillvägagångssätt. I e-postmeddelandet bifogades frågorna som presenteras i intervjuguiden, bilaga 2. Intervjuguidens frågor baserades på den kunskap som sammanställts i arbetets bakgrund och användes. Frågorna formulerades på ett öppet sätt, för att ge respondenterna större frihet i att besvara frågorna utifrån sina egna perspektiv (May, 2011). Intervjuerna genomfördes på ett semistrukturerat sätt, där respondenterna fick samma frågor och där det fanns möjlighet att utveckla sina svar utifrån egen förförståelse (May, 2011).

Respondenterna fick välja hur de ville att intervjun skulle genomföras och för Bjuv valdes digitalt möte, för Råda telefonsamtal.

Under samtalen fördes anteckningar löpande och efteråt sammanställdes dessa och skickades över för granskning till respondenterna. Respondenterna återkopplade därefter med eventuella korrigeringar direkt i textutkastet.

## Resultat

### Intervjuer om inkludering

#### ***Ordförande i föreningen Sveriges kyrkogårdschefer / kyrkogårdschef i Göteborg***

(Svar i skrift från respondenten, exakt återgivet)

##### *Hur väl inkluderas barn på begravningsplatser i dag?*

”Detta är en utmaning för kyrkogårdsförvaltningarna där vi självklart kan bli bättre. Begravningsplatserna är inte speciellt anpassade för barn. Dock märker vi av att vi har många barnfamiljer som besöker våra centralt belägna kyrkogårdar, kanske inte alltid för att besöka en bestämd gravplats utan snarare för att det är ett lugnt område att vistas i. En oas med möjlighet att promenera i lugn och ro och kunna reflektera över döden och livet. Det har även gjorts tappra försök att ta fram barnböcker som riktar sig till barn i sorg.”

##### *Vilka fördelar kan det innebära om barn inkluderas? Fördelar för olika grupper? För barnen själva?*

”Stora fördelar med att ta barns sorg på allvar. Även barn funderar en hel del kring existentiella frågor och är oftast, som i alla fall jag upplever det, betydligt rakare i dialogen än vad vi vuxna är. I vårt samhälle behöver vi prata mer om döden och därigenom också värdesätta våra liv mer. Fördelen för barngrupper är såklart att döden blir mindre skrämmande och att den blir verklig och inte endast är abstrakt. Det behöver ges möjlighet för barn att sörja och bearbeta sin sorg. Att också kunna möta kompisar som förlorat någon nära och våga närma sig människor i sorg. Barnen är våra blivande vuxna och ger vi barnen verktyg att kunna diskutera och hantera sorg så rustar vi nästa generation bättre än vad vi själva har rustats med, tänker jag. För barnen själva så kan det förhoppningsvis medföra att en begravningsplats inte upplevs som en skrämmande, trist eller tråkig plats att vara på.”

##### *Kan det finnas risker med att anpassa mer för barn?*

”Nej, jag tror inte det. Barnen är en viktig del av vårt samhälle och jag ser inga risker med att gå för långt i att anpassa för barnen.”

##### *Risker om vi inte inkluderar barn?*

”En upplevelse av främlingskap för barnen och att det blir ett fortsatt avståndstagande till döden. Vi behöver begravningsplatserna och riterna vid en nära anhörigs bortgång. Inkluderar vi inte barnen så är det svårare för de unga att hitta ett naturligt förhållningssätt till döden och andra människor i sorg.”

*Finns pedagogiska vinster? Vinster i sorgearbete för barn och andra sörjande besökare?*

”Att tillgängliggöra begravningsplatserna gör att även barn vågar närma sig dessa. Det gör även att det förhoppningsvis blir lättare att dela sorgen över generationsgränserna.”

*Vill du ge några goda exempel där barn inkluderas på begravningsplatser?*

”Barn är välkomna på begravingar och det finns lekhörnor i kapellen. Vid våra större minneslundar och askgravlundar finns ibland dammar och andra vattenanläggningar som är roliga att plaska i. Det förekommer även att närliggande förskolor väljer att promenera genom våra begravningsplatser. I samband med Allhelgona delas även barnböcker ut på temat sorg. Vi tittar för närvarande på möjligheten att anlägga en askgravlund för gravsättning av barn. Här funderar vi mycket på hur denna askgravlund ska utformas för att vara inbjudande även för barn.”

*Tror du att det går att göra fysiska insatser på en begravningsplats, för att inkludera barn? Varför/varför inte? Vad skulle det kunna vara?*

”Som jag bedömer det så går det att anpassa en gestaltning efter barns behov. Det gäller att tänka utanför det traditionella. Jag tänker t ex om det ska vara en konstnärlig utsmyckning i en askgravlund så skulle det kunna vara en skulptur som är möjlig att krama och som inbjuder till en fysisk kontakt.

I anslutning till ett kvarter med barngravar skulle det kunna byggas en lekplats för att inbjuda syskonen som hälsar på ett änglasyskon att leka. Det skulle även kunna vara ett litet träd med möjlighet att hänga leksaker och andra kära prylar som förknippas med änglasyskonet. En del förvaltningar jobbar aktivt med att erbjuda lån av mindre krattor och planteringsspadar. Detta kan vara inbjudande för ett barn.

Något som också kan vara en idé är förstås att erbjuda barnen möjlighet att plantera i något område på kyrkogården. Detta kan göras i nära samarbete med någon närbelägen förskola/skola, tänker jag. I Ribe i Danmark så hade man på en av kyrkogårdarna öppnat upp ett gammalt begravningskapell där möjligheten fanns att rita teckningar för att minnas någon kär familjemedlem. Därefter fästes teckningarna med klädnypor på tvärsgående tvättlinor. Detta hade gjorts i samarbete med förskolor/skolor på orten. Allt för att ge barnen möjlighet att få uttrycka sorg och saknad och att det inte är farligt att vara ledsen och sakna någon. Det är egentligen bara fantasin som sätter gränser.”

*Samarbetar församling och begravningsverksamhet hos er, med inkludering av barn?*

”När det gäller Göteborg så är vi organiserade i Göteborgs Begravnings-samfällighet. Samfälligheten är en egen juridisk person och ägs av 9 församlingar/pastorat som har getts möjlighet att samverka med att förvalta Göteborgs 36 kyrkogårdar, kapell/ceremonilokaler samt ett regionalt krematorium som finns på Kvibergs kyrkogård.

Vår styrelse, dvs motsvarigheten till kyrkoråd, benämns Begravningsstyrelse och ledamöterna väljs via indirekta kyrkliga val. De som inte tillhör Svenska kyrkan representeras av 2 begravningsombud. Barnperspektivet är ett prioriterat område, men vi har inte kommit i gång ännu med några konkreta aktiviteter.

Förvaltningschefen och jag har regelbundna samråd med de två kontraktsprostar som är verksamma inom Göteborg. Något direkt samarbete med församlingarna i Göteborg kring barnperspektivet finns ännu inte. Jag hoppas att vi kommer att samarbeta mer när vi vet vilka aktiviteter som vi kommer att satsa på för att få i gång en dialog med barn och ungdomar. Här kan det vara så att församlingarna/pastoraten är värdefulla för oss att samverka med.”

#### **Kortfattad summering av intervju**

- Begravningsplatser är inte anpassade för barn i dag, men många barnfamiljer besöker dem ändå för lugn och reflektion, och barngrupper passerar genom dem.
- Inkludering hjälper barn hantera sorg, minskar rädslan för döden och rustar dem för framtiden.
- Risker utan inkludering är främlingskap inför döden och svårigheter att hantera sorg.
- Fysiska åtgärder kan vara lekplatser, minnesträd och barnvänliga skulpturer, men också lekhörnor, dammar, barnböcker och planer på barnanpassade gravlundar.
- Samarbete: Barnperspektivet prioriteras i Göteborg, men konkreta åtgärder saknas än så länge.



## ***Projektledarna för Burb***

### *Introduktion till projektet*

Syftet med Burb är att höja kunskapen bland barn och unga om begravningsplatsen och dess komplexitet, såväl som en plats för sista vilan som för det rika kulturarvet. Respondenterna berättar att barnen inom projektet genomför fysiska möten – begravningslabbar – tillsammans med sin klass och skolans pedagoger. Barnen får då, på en begravningsplats, uppdrag av olika slag. Uppdragen är framtagna av Burb, utifrån teman beroende på vad eleverna för tillfället arbetar med för ämnen eller projekt. Ibland kan det handla om samhällsvetenskap eller historia, ibland naturvetenskap eller religion. En av projektledarna berättar att egentligen vilket ämne som helst går att koppla till begravningsplatsen. Barnen och ungdomarna som omfattas av projektet är 1–25 år gamla och uppdragen anpassas utifrån såväl ålder som aktuellt skolämne eller projekt.

Sorg har inte berörts specifikt genom pedagogiska uppgifter, men däremot upplever en av projektledarna att ämnet tangerats genom att vissa barn som själva upplevt sorg öppnat upp för det gentemot sina klasskamrater när de varit på begravningsplatsen. Döden har då berörts sakligt och utan den typen av omskrivningar som vi vuxna tenderar ägna oss åt, menar den ena respondenten. De flesta av barnen – och då betydligt större andel av stadsbarnen – hade inte besökt en begravningsplats innan de följde med på ett så kallat begravningslabb tillsammans med skolan och Burb. Respondenterna menar att den förförståelse barnen haft om begravningsplatser baseras på upplevelser från medier och att det då kan ha handlat om exempelvis skräckliknande situationer. Dock tycks barnen, oavsett ålder, ha visat vördnad vid mötet med platsen genom att bete sig på ett lågmälat sätt både i tal och beteende.

Projektet är treårigt och kommer avslutas med att en metodhandbok tas fram som skolor och begravningsverksamheter kan använda även efter projektets avslut. Det tas också fram en mobil-app där barnen själva kan utforska begravningsplatsen genom att vandra runt till specifika platser och få information under promenadens gång. Under projektet kan skolans personal också tillgodose sig informationsmaterial via projekthemsidan samt via Tik Tok och Instagram. Skolor från hela landet har valt att ansluta sig till samarbetet.

### *Hur väl inkluderas barn på begravningsplatser i dag?*

En av respondenterna berättar att initiativet till projektet kom sig av att denne då arbetade vid en begravningsverksamhet och fick upp ögonen för dels bristen på aktiviteter anpassade till barn, dels den låga kunskapsnivån om begravningsplatser i allmänhet och bland barn i synnerhet.

Respondenterna menar att huvudmannskapet ibland tycks ha en hämmande effekt på barnens upplevelse av att ta del av platsen och känna sig välkomna. Skyltar som visar att platsen tillhör Svenska kyrkan samt kristna symboler fick vissa barn – barn som inte upplevde sig religiösa eller som tillhörde en annan religion – att reagera som om de inte hade tillträde till begravningsplatsen.

*Vilka fördelar kan det innebära om barn inkluderas? Fördelar för olika grupper? För barnen själva?*

Respondenterna är eniga om att en ökad grad av inkludering kan leda till en större förståelse för platsen bland barnen, att den avdramatiseras och att barnen känner sig trygga att besöka den vid ett dödsfall. Snöbollseffekten påtalas också, att de kunskaper som delges barnen leder till att de i sin tur tar med sina föräldrar till begravningsplatsen, men också att förståelsen följer med dem genom livet där de också har möjlighet att påverka begravningsplatsers utformning och användning.

En annan fråga som påtalas är att respekten för platsen också ökar om barnen får möjlighet att besöka den som unga, genom en förståelse för att begravningsplatsen primärt ska ta hand om döda kroppar, att den är vårt lands största kulturarv där vår samtid formats, att det är en viktig grön miljö där det finns en hög biologisk mångfald. Det är också en plats för integration, där vi alla möts oavsett religion eftersom vi alla ska dö.

En av respondenterna ger också exempel på när fysiska initiativ ger fördelar för fler, som när begravningsplatsens station för skötselutrustas med verktyg i barnstorlek, vilket även kan vara användbart för exempelvis äldre människor. Projektledarna menar att det i regel är en fördel för alla när insatser görs för barn, eftersom det många gånger handlar om att förenkla och tillgängliggöra.

*Kan det finnas risker med att anpassa mer för barn?*

Respondenterna påtalar är att det är viktigt att begravningsplatsens huvudmål fortsatt är primärt och att det huvudsakliga syftet aldrig får vara att det blir en plats helt för barn. De är eniga om att det inte är utgör någon särskilt påtaglig risk, men att det vid eventuella intressekonflikter alltid bör ifrågasättas om huvudmålet hotas. Problematik som kan uppstå, menar respondenterna, är att det som anläggs för barn inte får vara störande. Därför måste det anpassas efter respektive plats och det gäller att vara strategisk och analytisk.

*Risker om vi inte inkluderar barn?*

Respondenterna upplever att en påtaglig risk är att vuxna i dag snarare undviker att tala om sorg och saker som riskerar att upplevas som hemska eller skrämmande.

Även barn behöver få ta del av döden, eftersom den är en del av livet för oss alla. Att få en ökad förståelse för platsen genom att förstå dess syfte, hur man ska bete sig där och vad som ska gälla är något alla medborgare behöver, och gärna från ung ålder, menar respondenterna.

Ett av de primära problemen som respondenterna påtalar är bristen på inkludering av barn genom att huvudmännen konkret samtalar med barn för att få reda på vad de tycker och tänker. De menar att FN:s barnkonvention bör tillämpas i högre grad genom att huvudmännen träffar barnen och lyfter fram deras röster, inte bara vad vi tror att barn behöver och vill ha.

*Kan det finnas vinster i sorgearbete för barn och andra sörjande besökare? Pedagogiska vinster?*

Respondenterna menar att barnen ska kunna känna att platsen finns, att de är välkomna dit och vet vad som går att göra där; som att de kan lämna blommor och tända ljus som en del i sorgbearbetning och i deltagande i andras sorg.

*Vill ni ge några goda exempel på där barn inkluderas på begravningsplatser?*

Även om syftet med Burb främst handlar om metoder, har projektet också samlat in information från begravningslabbar med barn, där dessa själva skrivit ner eller ritat förslag till vad de önskar av begravningsplatsen. Exempelvis kommer dessa fysiska önskemål användas som underlag vid nyanläggning av en begravningsplats i södra Sverige. Det handlar då om synpunkter från mellanstadieelever, exempelvis önskemål om närhet till blomsterängar, blommor att plocka och smycka gravplatser, inslag av vatten till insekts- och djurliv samt för att plaska själva i. Generellt har det handlat om biologisk mångfald, något som engagerar barnen eftersom de samtalar mycket om det i skolan.

Barnen har också uttryckt en önskan om att kunna få röra sig lekfullt, kanske vid en lekplats, men också kunna uppehålla sig vid exempelvis en glasskiosk. Det har då handlat om att de upplevt trivsel vid vistelse på begravningsplatsen, att de gärna vill vistas där och länge, menar respondenterna. Flera barn uttryckte också önskan om att kunna tillämpa olika slags högtidliga aktiviteter och ceremonier ute på begravningsplatsen, allt från dop och vigslar till skolavslutningar. Respondenterna menar att de uppfattar att dessa önskningar formats utifrån barnens upplevelse av det monumentala på begravningsplatsen, exempelvis i höga och praktfulla alléer och liknande.

*Tror du att det går att göra fysiska insatser på en begravningsplats, för att inkludera barn? Varför/varför inte? Vad skulle det kunna vara?*

Respondenterna menar att det är möjligt att göra flera olika sorters insatser för barn på begravningsplatser. Några exempel:

- anlägga en perennplantering där barn kan plocka blommor för att smycka gravar,
- anlägga alternativa gångvägar eller "äventyrsstigar" som löper parallellt med ordinarie vägar, som en stig med balansgång, hoppstenar etcetera. Just detta har Landskapsgruppen ritat in på en begravningsplats som håller på att anläggas,
- anlägga lekplatser/särskilda lekytor som riktar sig till barn, där de känner/vet/förstår att de kan röra sig fritt,
- plantera in bär- och fruktträd,
- tillgången till små redskap och vattenkannor för skötsel,
- anlägga vatten/dammar/skulpturer som går att leka med,
- sätta upp orienteringstavlor i lägre höjd och med ett tilltal som barn förstår (som gärna förklarar platsen kort och kärnfullt),
- ha appar/digitala verktyg som väcker nyfikenhet för platsen, informerar och kanske skapar ett äventyr.

#### **Kortfattad summering av intervjun**

- Burb skapar pedagogiska aktiviteter för att avdramatisera begravningsplatser och öka barns förståelse för dessa platsers betydelse.
- Fördelarna med inkludering är att ge barn större trygghet, respekt och kunskap om döden, kulturarv och miljö.
- Risker utan inkludering är exempelvis rädsla för frågor som rör döden.
- Exempel och insatser kan vara lekytor, blomsterängar, dammar, digitala verktyg och barnvänlig utformning.
- Burb tar fram en metodhandbok och digital app för fortsatt användning av skolor och begravningsverksamheter.

## ***Kyrkogårdschef i Borensberg***

*Hur väl inkluderas barn på begravningsplatser i dag?*

Respondenten upplever att barnen inkluderas alldeles för lite i dag. Ibland hör en av församlingarnas egen förskola av sig och undrar om de får vara med och plantera exempelvis vårblommor, vilket respondenten uppger att han tackar ja till ”med glädje”. Han menar att det är ett sätt för dem att få en trygg känsla och inte vara rädda för begravningsplatser.

*Vilka fördelar kan det innebära om barn inkluderas? Fördelar för olika grupper? För barnen själva?*

Respondenten tror att barn som får besöka begravningsplatser från att de är små kommer ta del av platserna även när de blir äldre och att de då upplevs som trygga platser att besöka. Han ser mest fördelar och uttrycker arbetsglädjen i att själv delvis kunna vara med och påverka utvecklingen av de 16 begravningsplatser han ansvarar för och att arbetet sker långsiktigt och inte bara för den del, oftast äldre personer, som besöker i dag.

*Kan det finnas risker med att anpassa mer för barn?*

Respondenten poängterar att han inte tycker att exempelvis en lekställning hör hemma på en begravningsplats, inte heller större familjefester som kan verka störande. Sådant menar han snarare hör hemma i en vanlig park. Däremot tycker han att begravningsplatser bör besökas alltmer för att uppleva det vackra och rofyllda, och att barn som besökt begravningsplatser med sina föräldrar eller med skolan är mer benägna att gå dit på egen hand när de blir äldre. Han tycker att Svenska kyrkan generellt behöver bli bättre på att inkludera barn på olika sätt, för att inte gå miste om framtidens besökare, men att det kan vara svårt att hitta en tydlig gränsdragning.

*Risker om vi inte inkluderar barn?*

Om barn inte besöker begravningsplatser kan de riskera att bli rädda för platsen, tror respondenten. Under hans egen uppväxt besökte han sällan den typen av platser och han kunde därför inte ta in annat än att de döda låg där, vilket är synd eftersom det är en så rik plats, menar han.

*Kan det finnas vinster i sorgearbete för barn och andra sörjande besökare? Pedagogiska vinster?*

Barn som fått besöka begravningsplatser som små kan troligtvis lättare ta till sig dem som platser för eget sorgearbete, tror respondenten. Men andra besökare kan också få en minskad anspänning vid närvaron av barn, tror han. Han hoppas att begravningsplatserna i utökad mån kommer ses som platser att meditera och

uppleva det vackra på, men det förutsätter att vi vänjer oss tidigt vid att vara där, menar han.

*Vill du ge några goda exempel där barn inkluderas?*

I dag gör Borensbergs pastorat, precis som alla inom Svenska kyrkan, barnkonsekvensanalyser för de olika insatser som ska göras. Ett exempel kyrkogårdschefen lyfter är när en av begravningsplatserna skulle rustas upp och där församlingens förskolebarn tillfrågades och fick vara med genom att tycka till om vissa inslag. Pastoratet gör också många insatser kring biologisk mångfald som besökarna får ta del av. Bland annat nämns naturvårdsskyltar som satts upp, primärt för att ge förståelse för olika slags insatser som exempelvis ängsytor och varför de finns. En bieffekt av detta, som respondenten nämner, är att många barn upplever skyltarna som intressanta och att de utgör en samtalsbrygga för pedagoger eller föräldrar gentemot barnen. Enligt respondenten har det inte bara varit pedagogiskt utan också ett sätt för barnen att uppfatta begravningsplatserna som positiva, inte bara som sorgliga.

*Tror du att det går att göra fysiska insatser på en begravningsplats, för att inkludera barn? Varför/varför inte? Vad skulle det kunna vara?*

Att erbjuda små redskap, mindre kannor och liknande tror han kan vara ett bra sätt att inkludera barn. Det har de gjort på alla sina begravningsplatser. En annan aspekt han lyfter är att vi inte bör se dessa platser som helt säkra för barn där de kan vistas utan uppsikt. Framför allt beror det på, menar han, att det finns många inslag som potentiellt kan vara farliga och som är svåra att bygga bort på grund av regleringar och höga kostnader som omfattar begravningsplatser. Det gäller till exempel murar där stenar kan sitta löst och så vidare.

*Samarbetar församling och begravningsverksamhet hos er, med inkludering av barn?*

Respondenten berättar att det finns ett visst samarbete, han anger inte hur men tycker att det borde vara mer omfattande.

### **Kortfattad summering av intervjun**

- Barn inkluderas för lite i dag, men initiativ som att låta förskolebarn plantera blommor har varit uppskattade.
- Inkludering kan ge ökad trygghet, mindre rädsla för begravningsplatser och fler besökare i framtiden.
- För högintensiva och stökiga aktiviteter kan vara olämpliga, men lugna aktiviteter för barn kan vara positiva.
- Barnkonsekvensanalyser är en metod som kan bidra till inkludering, likaså det konkreta exemplet med naturvårdsskyltar och små redskap som skapar pedagogiska möjligheter.
- Barnvänliga inslag kan inkludera barn, men säkerheten behöver beaktas.
- Mer samarbete mellan församling och begravningsverksamhet behövs.

## ***Landskapsarkitekt med barnfokus***

### *Hur väl inkluderas barn på begravningsplatser i dag?*

Respondentens känsla över lag är att barnperspektivet inte beaktas inom begravningsverksamheten och att barn snarare inkluderas i församlingsaktiviteterna i stället. Hon tror att få vet hur de kan gå till väga, vilka möjligheter som finns. I dag görs barnkonsekvensanalyser av Svenska kyrkans olika initiativ, men det är en tolkningsfråga hur de ska användas eftersom det sällan tas fasta på barnperspektivet på begravningsplatserna.

### *Vilka fördelar kan det innebära om barn inkluderas? Fördelar för olika grupper? För barnen själva?*

Respondenten tror att det finns en problematik i att vi kommer allt längre från livets olika naturliga delar, som döden, i och med att vi inte längre lever tillsammans över generationerna. Tidigare har döden varit en naturlig del av livet, men nu pratar vi inte om döden på samma sätt. Hon tror att det kan vara problematiskt i det långa loppet och att vi därför behöver välkomna barn i högre grad på våra begravningsplatser, för att väcka samtal, öka förståelsen och minska rädsla och oro kring döden och avdramatisera begravningsplatserna. Kontinuiteten, att besöka platserna frekvent och ta del av familjens historia, kan vara viktig för många barn, tror respondenten, men hon påpekar också att det är många som inte har den möjligheten, genom inflyttning och invandring till exempel.

### *Kan det finnas risker med att anpassa mer för barn?*

Respondenten tror att det alltid kommer finnas personer som kommer klaga på barn som låter eller springer, men hon menar att de flesta barn lätt anpassar sig om de förstår vad som gäller, till exempel att någon berättar att de ska gå eller springa på gångarna snarare än över gravarna. Hon är övertygad om att det som passar barn passar alla, att allt vi tillgängliggör för barn även gör nytta för vuxna. Hon poängterar att det inte behöver handla om lekhörnor eller tydliga lekinslag, utan snarare att skapa platser som fungerar för alla.

### *Risker om vi inte inkluderar barn?*

Det är sorgligt om barn inte vågar använda begravningsplatsen på grund av rädsla för platsen, vidskepelse och så vidare, tycker respondenten. Att avdramatisera hjälper dem även som vuxna, menar hon. Det finns en risk att våra begravningsplatser snart kommer stå öde och utan besök, om barn inte får följa med som små. Kommer de inte som barn, lär de inte heller göra det som vuxna. Då försvinner det naturliga flödet och besöksfrekvensen minskar. Begravningsplatserna riskerar då att bli ödsliga, vilket hon tycker vore olyckligt eftersom det är viktiga skyddade och gröna platser i dag. Ett problem med det, som respondenten lyfter fram, är att städernas begravningsplatser används för



exempelvis narkotikahandel. Om barn rör sig mer frekvent i dessa miljöer tror hon att risken för kriminella handlingar minskar. Hon tror också att det finns en risk att barn som inte inkluderas på begravningsplatsen inte förstår sin historia och att de kan få en rädsla för den typen av plats, samt en större rädsla för döden.

*Kan det finnas vinster i sorgearbete för barn och andra sörjande besökare? Pedagogiska vinster?*

Respondenten tror att det finns stora möjligheter att hjälpa barn att få ett eget sorgearbete genom att knyta an till platsen, till exempel genom att ta del av sin egen släkthistoria. Den fysiska platsen kan bidra till att skapa anknytning. Om barn är med vid begravningsplatsen kan de få en större förståelse för döden genom att själva få hjälpa till att göra fint och pynta, menar hon. Hon ger ett personligt exempel, hur anhöriga barn som följer med kan göra fint på gravplatser genom tillgång till barnanpassade redskap. Att vara med och skapa möjligheter till samtal kan ge insikter i livets olika skeenden.

För andra besökare kan barns närhet ge en hoppfull känsla, tror hon. Hon menar också att det finns många pedagogiska vinster med besök på dessa skyddade grönytor, med möjlighet att lära sig om historia, natur, biologisk mångfald, bygdens historia och så vidare, men att man behöver veta vad man ska leta efter. Ett exempel som nämns är förekomsten av yrkestitlar på gravstenar, att det kan visa hur samhället såg ut förr och vad det handlar om för slags plats. Ett annat inbjudande exempel är när lövhögar lämnas kvar för lek, eller där stockar, stenar, stubbar och kullar kan utgöra naturliga estetiska inslag och fördelar för biologisk mångfald, och samtidigt inbjuda till rörelse, utan att signalera lekplats.

*Vill du ge några goda exempel där barn inkluderas på begravningsplatser?*

Respondenten nämner vikten av att bjuda in barnen i planeringen, till exempel genom intervjuer med barngrupper, men också att utföra aktiviteter på begravningsplatsen, som att bygga fågelholkar eller att plantera tillsammans. Hon inspireras själv av landets olika Naturum, som hon tycker använder enkla och bra inslag som fungerat över lång tid med sina upptäckarvänliga miljöer.

*Tror du att det går att göra fysiska insatser på en begravningsplats, för att inkludera barn? Varför/varför inte? Vad skulle det kunna vara?*

Pausytor nämns som ett exempel, det vill säga platser att kunna sitta ner, samlas och ta en fika under tak. Dessa platser kan användas för ceremonier eller för förskolegrupper att inta mellanmål. Respondenten tycker att platser där besökarna bjuds in på olika sätt är fördelaktiga. Ett annat exempel är när ljusbärarna ger möjlighet för barn att kunna placera sina ljus, men också när det finns redskap och kannor i anpassad storlek.

### **Kortfattad summering av intervjun**

- Barnperspektivet är ofta åsidosatt, trots barnkonsekvensanalyser.
- Inkludering kan avdramatisera döden, öka förståelsen och minska rädslan, både för barn och vuxna.
- Om vi inte inkluderar barn finns risk för minskad besöksfrekvens, ökad rädsla för döden, samt risk för att platserna förlorar sitt syfte och blir otrygga.
- Begravningsplatser kan främja sorgearbete, familjeanknytning och pedagogiska insikter i historia och natur.
- Några tillvägagångssätt för att bli mer inkluderande kan vara att intervjua barn, anordna aktiviteter eller skapa naturliga miljöer som bjuder in till rörelse.
- Pausytor och barnanpassade redskap kan öka tillgängligheten och skapa inbjudande miljöer.

## ***Kyrkoherde i Allerum***

### *Hur väl inkluderas barn på begravningsplatser i dag?*

Respondenten tycker att det finns utvecklingspotential i att inkludera barn och att barn ska få besöka begravningsplatser. Hon tror att det då är lämpligt att en vuxen är med under besöket och att denne inte räds frågor om döden. Hon tror också att det är viktigt att medföljande vuxen inte är för påverkad av sin egen sorg för att kunna vara ett stöd för barnet. Att erkänna det vi är rädda för gör det lättare att inkludera barn, menar respondenten. Inom hennes pastorat ingår fyra kyrkor med tillhörande begravningsplatser. Nära Allerums kyrka finns en förskola och varje vecka gör dessa barn ett besök i kyrkan – inte specifikt till begravningsplatsen, men de rör sig förstås över begravningsplatsen i samband med besöket.

### *Vilka fördelar kan det innebära om barn inkluderas? Fördelar för olika grupper? För barnen själva?*

Barn kan lära oss att uppleva en fördjupad kunskap om kärlek, sorg, död och liv, berättar respondenten. Hon menar att det är vi vuxna som sätter gränser för hur barn kan känna sig inkluderade på begravningsplatsen och att vi kan förbättra möjligheterna till inkludering genom att exempelvis ställa frågor till barnen om vad de gillar och tycker är spännande. Respondentens egna iakttagelser är att barn uppskattar skötselredskap som passar dem i storlek, att de gärna tittar på symboler på gravstenar och plockar kastanjer om det finns. Kanske undersöker och funderar de också kring spänningsmoment, exempelvis tillstängda utrymmen och byggnader, som bårhus.

### *Kan det finnas risker med att anpassa mer för barn?*

Det gör det inte, tycker respondenten, åtminstone inte kring inkludering. Däremot lyfter hon fram säkerhetsperspektivet, att våra begravningsplatser inte alltid är tillräckligt säkra för barn att vistas på utan en vuxen nära. Ett exempel på en fysisk fara är gravstenar som inte är tillräckligt stabila. Att barn däremot skulle innebära en risk för att störa tror hon inte, med motiveringen att de personer som inte tar en begravningsplats på allvar, och stör, kan vara i vilken ålder som helst. Vi behöver vara varsamma med det som är heligt, men det hindrar inte att det även kan vara roligt att få vara på en begravningsplats, menar respondenten.

### *Risker om vi inte inkluderar barn?*

Respondenten berättar att hon till exempel sällan stött på någon person som upplevt att det varit traumatiserande att ha fått vara närvarande vid en begravning som barn. När det hänt har det ofta handlat om att ingen vuxen fanns där för barnet. Däremot har hon träffat dem som upplevt det motsatta, att de känt sorg och utanförskap över att inte ha fått delta vid begravningen av en nära anhörig. I dag är vi generellt bättre på att inkludera barnen i stunder som är viktiga för dem, men av rädsla för att

behöva benämna och beröra svåra frågor hindras fortfarande vuxna att våga inkludera barn i sin sorg. Hon menar att det finns en risk att barn som inte får besöka en begravningsplats inte heller kommer uppleva värdet med att besöka den som vuxen, att vi behöver besöka och prata om platsen – och om sorg – från tidig ålder, och att vi behöver möta barnen som de människor de är just nu. I sorgens landskap möts vi i direktsändning, menar respondenten.

*Kan det finnas vinster i sorgearbete för barn och andra sörjande besökare? Pedagogiska vinster?*

Barn sörjer annorlunda jämfört med oss vuxna, berättar respondenten. De sörjer i ränder där sorgen ömsom är närvarande, ömsom frånvarande, medan vi vuxna sörjer kontinuerligt och utan uppehåll. Det beror på, berättar respondenten, att barn tenderar att kliva in i saker till hundra procent, men att de behöver – och tar – pauser däremellan. Hon poängterar också att sorgen förstås varierar beroende på person, ålder och olika slags förutsättningar. Sorgen måste få ta tid och den ska få ske på det sätt vi vill och behöver, menar respondenten. Barn är ofta konkreta och vill prata om det fysiska, vilket tar sig uttryck genom att de ställer frågor som de förväntas få ärliga svar på. Det kan vara en vinst även i vuxnas sorgearbete. Barnen ger vuxna chansen att vara konkreta, och tar oss tillbaka till det vardagliga, menar respondenten.

*Vill du ge några goda exempel där barn inkluderas på begravningsplatser?*

I dag görs en vandring genom begravningsplatsen, inom respondentens pastorat, i samband med allhelgonahelgen. Denna vandring har anpassats för att även passa barn. Att anpassa för barn gör att det blir tillgängligt för alla, menar hon. Allhelgonahelgen är ett välbesökt tillfälle, vilket respondenten tror handlar om att vi behöver minnas och sörja, men också bäras av omsorg och hopp.

*Tror du att det går att göra fysiska insatser på en begravningsplats, för att inkludera barn? Varför/varför inte? Vad skulle det kunna vara?*

Det första, mest basala respondenten lyfter fram är att komplettera skötselstationer med små spadar, krattor och vattenkannor, men hon menar att vi inte får stanna vid det och känna oss nöjda med den nivån av inkludering. I respondentens kyrkor finns tygkassar med sådant små barn kan syssla med under gudstjänsten. Det finns församlingar som delar ut sorgepåsar till barn i samband med begravning. I påsen kan bland annat finnas en bok hon skrivit om sorg. En sådan påse – eller liknande – skulle kunna finnas ute på begravningsplatserna, resonerar hon. Likaså något slags bok eller häfte med uppdrag att utföra på en begravningsplats, som ett slags upptäcktsresa, fortsätter respondenten, lekar kring att titta på gravstenars olika symboler, hitta sitt eget namns begynnelsebokstav på en gravsten och liknande – eller kanske inslag som gör det möjligt att klättra. Respondenten tycker också att

det bör finnas bänkar på begravningsplatsen, som barn i olika åldrar själva kan klättra upp på. Rent praktiskt borde det även finnas fler toaletter på begravningsområden. I allmänhet, menar hon, är initiativ vi tar för att inkludera barn något som gynnar oss alla. Genom att samarbeta med barnen och se vad de vill och behöver, har vi möjlighet att rätta till och ombestämma, menar hon.

*Samarbetar församling och begravningsverksamhet hos er, med inkludering av barn?*

Det finns samarbete kring begravningar, men i nuläget inget som specifikt rör barn och begravningsplatsen, berättar respondenten. Hon upplever dock att samtalet kring inkluderingen av barn väckt tankar och idéer som hon bär med sig tillbaka till sin verksamhet där det finns en stor öppenhet för goda samtal och nya lösningar.

### **Kortfattad summering av intervjun**

- Utvecklingspotential finns, exempelvis genom vuxnas stöd och öppna samtal om döden för att ge barn ökad förståelse för det existentiella.
- Barn kan avdramatisera döden genom exempelvis sin närvaro samt sina konkreta frågor, som kan stödja både deras och vuxnas sorgearbete och skapa en hoppfull atmosfär.
- Utan inkludering finns risk för svårigheter med anknytning till platsen och minskat intresse i framtiden.
- Några sätt att göra begravningsplatserna mer barnvänliga på kan vara barnanpassade redskap, upptäcktshäften, lekfulla aktiviteter samt fler faciliteter som bänkar och toaletter.

## Sammanfattning av intervjuer

Alla de intervjuade respondenterna var överens om att arbetet med att inkludera barn behöver förbättras. Flera av dem uttryckte att barnens perspektiv inte tas i beaktande särskilt väl, vilket får till följd att barns sorg och närvaro inte tas på allvar. Barnkonsekvensanalyser ska göras i Svenska kyrkans alla olika initiativ, men tolkningsutrymmet för hur barnen ska inkluderas beskrivs vara stort. Det fanns en konsensus bland respondenterna att barn exkluderas från begravningsplatser och det som rör döden i dag, genom en kombination av att de fysiska platserna inte välkomnar barnen som de borde och att vuxna inte tar med barnen till dessa platser kontinuerligt. Respondenterna beskrev alla en risk med detta, för barnens egen rätt att få förståelse för döden som en del av livet, för eventuellt eget sorgearbete men också för att nyttja och tycka till om begravningsplatser i framtiden.

Allhelgona nämns av flera som ett tillfälle då mötet med barn sker mer frekvent och där böcker om bland annat sorg och begravningsplatser delas ut. Plantering av växter tycks också vara en aktivitet som fungerat väl för såväl kyrkogårdsförvaltning som förskolegrupper på flera håll.

Bland svaren framkom många konkreta förslag och exempel på lösningar från verkligheten, exempelvis konstnärliga utsmyckningar som inslag som kan välkomna och inkludera barn att delta på begravningsplatsen. Likaså lyftes tillgång till skötselverktyg i barnstorlek. Ett par av respondenterna beskrev den stora pedagogiska potential som begravningsplatsen har, genom dess rika kulturarv med växtlighet och historia bland annat.

Två av respondenterna nämnde barnvänlighet och inkludering kontra säkerhet. Säkerhetsaspekter diskuteras ofta i lekmiljöer men då handlar det snarare om begränsningar eftersom vissa perspektiv på säkerhet många gånger begränsar lekvärdet. I det här fallet, gällande begravningsplatser, handlar det snarare om faktisk fara rörande stensäkerhet och risken för fallande stenar, vilket gör det viktigt att vuxna finns fysiskt nära barnet. Vuxen närvaro kan också vara ett sätt att göra platsen begriplig genom möjligheten att förklara och besvara frågor, menade särskilt en respondent. En annan lyfte fram risken med att våra begravningsplatser avbefolkas och att färre besöker, att begravningsplatsen då kan bli en plats där kriminella handlingar utövas eller där enbart tystnaden och ödsligheten gör att barn känner sig otrygga att vara där.

Några synpunkter som sticker ut är dels att Burb är ensamma om att lyfta fram problematiken kring huvudmannskapet och den hämmande effekt det kan ha på inkluderingen, eftersom långt ifrån alla i vårt samhälle tillhör Svenska kyrkan eller är troende.

Samtliga respondenter uttrycker dock värdet av att ge barn kunskap om döden, praktiskt och andligt. Besöken kan avdramatisera och ge en positiv känsla av platsen och att det behöver ske redan när barnen är små. Barnen behöver också få grundläggande kunskaper om att begravningsplatsen finns och att de får vistas där. Kyrkogårdschefen i Borensberg resonerade kring potentialen i att förtydliga begravningsplatsen som ett meditativt rum, att hitta värden där som saknas på andra offentliga platser.

Respondenterna är inte helt överens om i vilken omfattning barnen kan inkluderas, om det finns risker med att anpassa för mycket. Kyrkoherden tycker inte att det finns några gränser så länge vi är varsamma om det som är heligt, men att det inte hindrar möjligheten att skapa något som också är roligt – även på begravningsplatsen. Hon lyfte fram möjligheten att addera inslag av lek för att få barn att känna sig inkluderade. Flera av de andra respondenterna nämner dock risken med att skapa alltför lekplatslika inslag. Oavsett hur de alla väljer att beskriva inslagen, tycks dock samtliga vara eniga om att problemet med avsaknad av inkludering är större än eventuella risker med att främja inkludering.

### *Svaren i korthet, utifrån arbetets frågeställningar*

#### **Vilka vinster kan en begravningsplats uppnå genom mer fokus på barnvänlighet. Vilka risker kan finnas?**

- Alla respondenter tycks vara överens om att det är viktigt att inkludera barn och att de ofta förbises som besökare på begravningsplatser.
- Det råder konsensus kring att inkludering av barn inte är ett hot mot begravningsplatsernas huvudsakliga funktion, utan snarare en möjlighet.
- Vissa respondenter betonar barns sorgprocesser och begravningsplatsen som arena för meditativa upplevelser, medan andra lyfter fram vikten av lek och pedagogik som nycklar till inkludering.

#### **På vilket sätt kan begravningsplatsen göras mer inkluderande för barn som besökare? Genom vilka slags inslag?**

- Det finns en tydlig gemensam uppfattning om att fysisk gestaltning kan underlätta inkludering.
- Små skötselredskap anpassade för barn nämns av flera respondenter, både som något som redan finns hos många, men som också skulle kunna tillämpas på alla begravningsplatser.
- Vissa respondenter ger mer specifika förslag, som hinderbanor och pedagogiska labbar, medan andra fokuserar på generella insikter utan konkreta lösningar.

## Resultat från fallstudie

### Bjuvs kyrkogård



Figur 2: Planskiss, Bjuvs kyrkogård (Karlsson, 2024). Hänvisningar i text nedan inom parentes.



## ***Beskrivande landskapsanalys***

I Bjuv ligger begravningsplatsen i den sydöstra delen av tätorten och omges av odlingslandskap, några större fotbollsplaner samt blandade bostäder, både flerbostadshus och villor. Begravningsplatsen som omger Bjuvs kyrka (ÄLDRE KYRKOGÅRD, figur 4) är av typiskt skånsk karaktär bestående av grusgångar och grusade gravplatser med infattningshäckar i ett rutnät, samt en trädkrans av hästkastanj och mur i ytterkanten.

I väster finns ett utbyggt område med annorlunda karaktär; där finns askgravplatser placerade i en cirkelformad gestaltning (ASKGRAVPLATS "APELN"/"KASTANJEN"), samt i en labyrintlik formation av idegranshäckar höga nog att yngre barn kan gömma sig (KORS/LABYRINT, figur 7).

Tre av platserna har givits specifika namn – Askgravplats "Apeln", Askgravplats "Kastanjen", Askgravlund "Björklunden", vilket kan bidra till att ge platserna en mer tydlig identitet.

Det finns även platser med iögonfallande inslag, exempelvis ett större kors (KORS/LABYRINT, figur 7), fontäner samt en ekorre i trä som har fästs vid en trädstam (figur 12). Runt kapellet (KAPELL, figur 5) ges en viss rumslighet och möjlighet till smitgångar.



*Figur 3: Panoramavvy över begravningsplatsen från parkeringen i sydost, med äldre begravningsplatsen i norr, den nyare delen med minneslund sett till vänster i bild, samt en nyanlagd pollinerarplantering till höger i bild (NY PLANTERING). Foto: Cecilia Karlsson*

Området har utökats i söder (NYTT OMRÅDE). I den södra delen har begravningsplatsen en annorlunda karaktär jämfört med den äldre delen. Den har en mer parklik karaktär, med öppna fält och än så länge få typiska inslag som visar att där är en begravningsplats, främst eftersom det bara finns ett fåtal gravstenar inom detta stora område (NYTT OMRÅDE, figur 11). Kanske kan den därför inbjuda till ett större rörelsemönster bland barn, kanske rentav till lek. Eftersom

området är betydligt nyare är det mer öppet, med yngre träd i ytterkanterna. Platsen upplevs som exponerad för omgivningen. Variationen av slutet och öppet skiftar stort inom begravningsplatsen, men i regel är den betydligt mer öppen än slutet. Här finns minneslund och askgravlund, samt i den sydvästra delen några enstaka muslimska gravplatser.

I begravningsplatsens sydöstra ytterkant har ett mer naturligt område skapats, med några kullar, stenbumlingar, högvuxet gräs samt död ved (FAUNADEPÅ, TRAMPSTENAR, figur 10). Där finns begravningsplatsens enda extensivt skötta del, i ett område som i övrigt är mycket välstädat.



*Figur 4: Delen intill kyrkan är klassiskt skånsk, med grusade gravar och gångar samt infattningshäckar och en yttre trädkrans. (ÄLDRE KYRKOGRÄD) Foto: Cecilia Karlsson*

Intill parkeringsplatsen i öster har det nyligen anlagts en pollinerarplantering (NY PLANTERING, figur 3), med arter och substrat lämpliga för bin, fjärilar och insekter, vilket har till syfte att öka den biologiska mångfalden, beskriver en skylt som placerats där. Planteringen kan också väcka besökarens intressen, till exempel barns, när växterna etablerats och småkryp hittat dit. Artrikedomen på en begravningsplats kan förstås utgöras av andra saker än det som först framträder visuellt, till exempel i form av svampar, lavar och småkryp, vilket sannolikt är fallet även här och som också kan vara intressant att utforska.

Vid flera av skötselstationerna där anhöriga kan låna redskap, har även verktyg i barnstorlek adderats (figur 13). Också kranarna har en låg placering, dit ett barn kan nå upp. Anpassning för barn syns också i det nyare områdets minneslund (MINNESLUND, figur 9) samt vid askgravlunden (ASKGRAVLUND "BJÖRKLUNDEN", figur 8), där ljushållarnas utformning ger möjlighet även för barn att nå upp och placera sina gravljus.

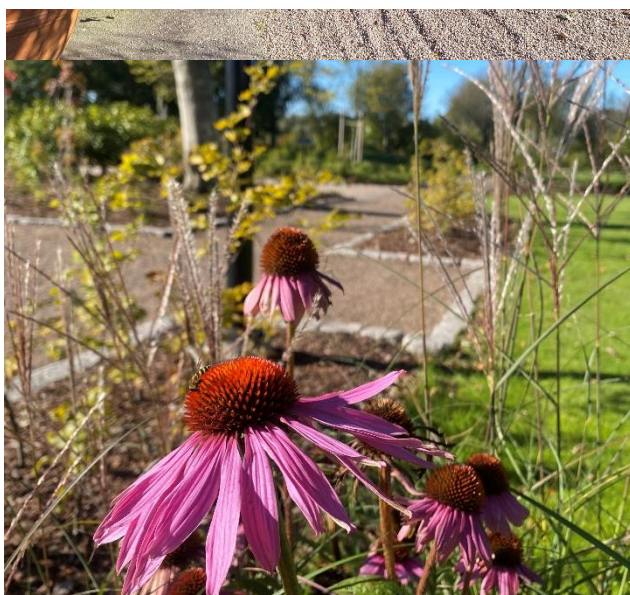
Vid minneslunden i det nyare området finns också inslag av växter som inte upplevs särskilt typiska för en sådan här plats, men som har tilldragande blomning, exempelvis röd solhatt (MINNESLUND, figur 6).

På flera platser finns fontäner, vilket kopplar på sinnena och lockar blicken till sig (MINNESLUND, ASKGRAVPLATS "APELN") och kanske också kan vidröras, för den som är särskilt nyfiken.

Växtligheten är variationsrik i den nyare delen, med olika bladfärger och -former samt växter med vintervärden. Det välstädade området lämnar inte mycket löst material omkring sig att undersöka, mer än enstaka missade nedfallna kvistar, kastanjer eller blad, samt förstås grus i gångar och vatten i fontäner. Däremot är en hel del växter nåbara för barn, exempelvis i perennplanteringar, lägre placerade grenar och häckar.



Figur 5: Växtlighet och byggnader skapar smitvägar och rum. (KAPELL) Foto: Cecilia Karlsson



Figur 6: Perennplantering med lekfulla och pollinerartilldragande inslag. Foto: Cecilia Karlsson

Området har främst breda grusgångar med relativt packat grus, vilka är tämligen tillgängliga för personer med rörelsenedsättning. Det finns en hel del bänkar utplacerade, med avstånd från varandra, vilket gör att besökarna kan uppleva att de får vara för sig själva. I de mer cirkelformade delarna, som minneslunden (MINNESLUND, figur 9) i söder, står bänkarna i ytterkant, vilket gör att blickarna kan mötas, en mindre privat placering med andra ord.



*Figur 7: Ett labyrintliknande område med urngravplatser, omgivna av idegranshäckar. (KORS/LABYRINT) Foto: Cecilia Karlsson*



*Figur 8–9: Blomsterhållare i barnhöjd finns i askgravlund (ASKGRAVLUND "BJÖRKLUNDEN") respektive minneslund (MINNESLUND). Foto: Cecilia Karlsson*



*Figur 10: Område med kullar, faunadepå och stenrösen. (FAUNADEPÅ/TRAMPSTENAR) Foto: Cecilia Karlsson*



Figur 11: Det nyare området sett från sydväst, med muslimska gravplatser i väster, minneslund i norr samt naturhärmande område i öster. (NYTT OMRÅDE) Foto: Cecilia Karlsson



Figur 12: Ekorre i trä placerad på en trädstam vid entrén till den labyrintlika delen (KORS/LABYRINT) (Karlsson, 2024)

Figur 13: Redskap i barnstorlek finns i Bjuvs kyrkogårds skötselstationer. Foto: Cecilia Karlsson

## ***Sammanställning och poängsättning med VIBB***

Några beskrivningar med utgångspunkt i de rubriker som finns i VIBB.

### **Meditativa och emotionella aspekter**

#### *Omsorg och känsla – 2 poäng*

Här finns ingen närliggande natur eller naturlig växtlighet. Begravningsplatsens vegetation och utformning är helt och hållet gestaltad. Platsen är väl omhändertagen och ger en känsla av vad för slags plats det är.

#### *Lugn och trygghet – 2 poäng*

Genom gestaltning har begravningsplatsen delats av i olika områden. Även om begravningsplatsen upplevs som relativt öppen, finns möjlighet att gå undan och sitta enskilt i exempelvis anslutning till det labyrintlika området med urngravplatser (KORS/LABYRINT).

#### *Andlighet – 4 poäng*

Inslagen av vatten i naturstensfontäner ger minneslundarna en lugn ljudbild och kan locka barn till interaktion med vattnet. Korset (KORS/LABYRINT, figur 7) i den övre delen av begravningsplatsen är en central symbol, en kristen sådan, som skiljer sig från andra utemiljöer.

### **Rumslighet och topografi**

#### *Varierad topografi – 1 poäng*

Området är mer eller mindre platt med jordbruksmark i nära anslutning till begravningsplatsen. En mindre höjdskillnad har skapats genom att små kullar anlagts nedtill i den nyare delen (FAUNADEPÅ/TRAMPSTENAR, figur 10).

#### *Utsikt och rymd – 2 poäng*

Även om begravningsplatsen till stor del upplevs vara öppen, finns ingen direkt utsikt över omgivningen, mer än att det går att se omgivande församlingshus, fotbollsplan etcetera.

#### *Rumslighet och variation – 2 poäng*

I den västra delen av begravningsplatsen (VÄSTRA OMRÅDET) ger häckar en rumsskapande karaktär. Det gamla respektive nya området är dock båda helt öppna och enbart kyrkobyggnaden samt häckar/mur i ytterkant skiljer av i höjd. I den nyare delen (NYTT OMRÅDE) har ännu bara en liten del av området tagits i anspråk för gravplatser och minneslund. Tillsammans med delen med faunadepån (FAUNADEPÅ/TRAMPSTENAR) upplevs området mer parklikt och inbjudande för andra aktiviteter än enbart begravningsrelaterade, exempelvis balanserande på stenar eller annan rörelselek på gräsytan.

## **Natur och årstider**

### *Lekbar vegetation och lösa material – 2 poäng*

Det är en välstädd begravningsplats och enbart några få grenar, kvistar och blad ligger kvar på några ställen på begravningsplatsen. I faunadepån (FAUNADEPÅ/TRAMPSTENAR) finns desto mer av detta, avsiktligt, men då avsett för att öka den biologiska mångfalden. Gruset på gångarna är det mest tydligt tillgängliga lösa materialet, vintertid snö.

### *Årstidernas variation – 2 poäng*

På begravningsplatsen finns många slags växter på respektive gravplats. Gestaltad växtlighet i den äldre delen samt den västra delen (VÄSTRA OMRÅDET) består främst av häckar samt likartade träd, mycket av det vinter- eller städsegrönt, medan den nyare delen har betydligt fler arter lignoser och perenner, som ger mer variation.

### *Artrikedom och ekosystemtjänster – 2 poäng*

Faunadepå (FAUNADEPÅ/TRAMPSTENAR) samt nyanlagd plantering intill parkering (NY PLANTERING, figur 3) har skapats aktivt för biologisk mångfald. Begravningsplatsens stora, uppväxta träd bidrar till många ekosystemtjänster. Inslagen av vatten i fontänerna kan vara svår för pollinerare att få åtkomst till på grund av djup och rörelse.

## **Inkludering**

### *Tillgänglighet – 2 poäng*

Området har främst breda grusgångar med relativt packat grus, vilka är tämligen tillgängliga för personer med rörelsenedsättning. Det finns en hel del bänkar utplacerade, med avstånd från varandra, vilket gör att besökarna kan uppleva att de får vara för sig själva. För personer med synnedsättningar framgår inga särskilda justeringar.

Parkeringsplatser finns i anslutning till begravningsplatsen samt Barnens miljöark. Skyltning finns, men hade kunnat vara mer omfattande.

### *Religiös öppenhet – 2 poäng*

I västra delens labyrintlika del finns det stora korset (KORS/LABYRINT) som är ett tydligt kristet inslag. Fontäner i stenbumlingar (ASKGRAVPLATS "KASTANJEN", MINNESLUND) samt stenpelare (ASKGRAVLUND "BJÖRKLUNDEN") är religiöst neutrala konstnärliga inslag, likaså en ekorre i trä som monterats på en trädstam i anslutning till den labyrintlika delen (figur 12).



## Resultatet

Bjuvs kyrkogård uppfyller 23 av de totalt 48 möjliga poängen. Bland de kvaliteter som sticker ut mest i positiv bemärkelse är andlighet, eftersom platsens gestaltning, växtval och symboler skiljer sig från andra gröna miljöer. Något som däremot utmärker sig som mindre fördelaktigt är topografin. Landskapet där platsen finns är relativt plant, bortsett från ett par mindre kullar som anlagts i den nyare delen. De andra kvaliteterna har bedömts som medelgoda, utan att sticka ut åt varken det positiva eller det negativa hållet.

## Poängsammanställning med VIBB

	KVALITET	POÄNG, BJUV
MEDITATIVA OCH EMOTIONELLA ASPEKTER	Omsorg och känsla	2
	Lugn och trygghet	2
	Andlighet	4
RUMSLIGHET OCH TOPOGRAFI	Varierad topografi	1
	Utsikt och rymd	2
	Rumslighet och variation	2
NATUR OCH ÅRSTIDER	Lekbar vegetation och lösa material	2
	Årstidernas variation	2
	Artrikedom och ekosystemtjänster	2
INKLUDERING	Tillgänglighet	2
	Religiös öppenhet	2
	<b>Summa</b>	23 av totalt 48 poäng

Figur 14: Poängsammanställning, Bjuvs kyrkogård.

## *Intervju kring fall*

### **Bjuvs kyrkogårdschef**

*Berätta om de inslag ni har gjort för att inkludera barn? (Fysiska förändringar? Initiativ till aktiviteter?)*

Respondenten berättar att det i nuläget finns ett redskapsstall med verktyg i barnstorlek, samt att en nyare del av begravningsplatsen som fått en avdelning avsedd för biologisk mångfald också involverar barn genom inslag av kullar, faunadepå och trampstenar. Hans önskan är att göra ännu mer för att få begravningsplatsen till en plats för att inkludera omgivande skolor och förskolor.

Varje år genomförs rundvandring av konfirmander, i samband med Allhelgonahelgen, där besökarna får lära sig mer om olika slags gravskick. Under Allhelgona delas också böcker ut till besökande barn, små Pixi-böcker skapade av Johanna Lundqvist Björn, där hon pedagogiskt beskriver kyrkans begravningsplatser.

Vid några tillfällen har en storbarnsgrupp från en förskola varit med och planterat lökar, på eget initiativ. Dock har kontakten inte upprätthållits och det har därför inte blivit en regelbunden aktivitet som respondenten hade önskat.

Han berättar också att de genomför barnkonsekvensanalyser i insatser de gör, men att det saknas tydliga riktlinjer och att tolkningen därför blir alltför öppen för att man ska kunna få tillräckligt stor nytta av barnkonsekvensanalyserna.

Idéerna brukar komma från exempelvis tidskrifter och alla möjliga slags offentliga platser som anpassats efter barn. När inspirationen kommer brukar han fundera över om det skulle fungera att applicera lösningen på begravningsplatsen och hur barn skulle uppleva det. Alla helst skulle han vilja fråga en grupp barn om det.

*Varför ville ni göra det? Värden av det?*

Under planteringstillfället fick barnen lära sig mer om växtlighet och om säsongerna, men inte särskilt mycket om döden, berättar respondenten. Han tycker att det hade funnits ett stort värde av att prata mer om det, eftersom han menar att beröringsskräcken kring döden är problematisk i dag, trots att döden är något vi alla står inför. Han menar att mycket är en kulturfråga kopplat till attityder och förhållningssätt kring döden, att vissa kulturer hanterar frågor kring döden konkret, exempelvis kopplat till gravsättning, vilket kan ge en förståelse för vad den innebär.

*Fanns andra aktuella alternativ?*

Respondenten berättar att han har ambitionen att involvera barn i större omfattning i regelbundna aktiviteter. Några exempel han ger är genom besök av elever i årskurs 5. En utmaning är att få tiden att räcka till, att det finns ett behov av att avsätta mer tid som i dag inte är möjligt utan tillskott av mer medel. Bland annat skulle de då

kunna involvera sig mer i exempelvis projektet Burb och andra initiativ där det går att få till löpande besök, så att alla barn någon gång ska ha besökt en begravningsplats. Det finns potential att utveckla mer, tycker respondenten, eftersom begravningsverksamheterna är relativt starka ekonomiskt och dessutom en viktig aktör i samhället. Dock behöver lösningarna vara specifikt anpassade för platsen, med värden som hör just begravningsplatsen till och som kanske inte finns i andra offentliga miljöer, menar han. Ett sätt att göra det på skulle kunna vara att skapa områden på begravningsplatsen som är mer anpassade till barn.

*Hur gick ni till väga när ni planerade era insatser? Vem kom med idéer och eventuell gestaltning?*

De flesta av initiativen görs löpande genom de behov som uppkommer, som både begravningsverksamheten identifierar och som besökare efterfrågar, berättar respondenten. Större gestaltungsinsatser görs genom externa landskapsarkitekter. Han har en önskan om att involvera barn i större omfattning, eftersom vi vuxna många gånger tar fram lösningar som vi tror passar barn, utan att faktiskt fråga dem eller undersöka vad de behöver. En utmaning han upplever är att det är svårt att fråga barnen direkt, eftersom det kräver en förförståelse för begravningsplatsen som de flesta barn inte har i dag. Kanske kan församlingens ungdomsledare tillfrågas oftare, resonerar han.

*Vad avgjorde var ni valde att förlägga förändringen? Stort respektive smått. Finns delar på begravningsplatsen där det inte skulle passa sig?*

I samband med att begravningsplatsen utökades för några år sedan, för att ge plats till bland annat minneslundar, valde kyrkogårdsförvaltningen att addera inslag för biologisk mångfald som också kan intressera barn. Det området placerades då i utkanten, vilket respondenten upplevde lämpligt eftersom den vildare karaktären skiljer sig åt jämfört med det äldre området.

*Hur har det fungerat? Vad har ni noterat? Används inslagen som ni förväntat er?*

De små verktygen används främst av vuxna, eftersom de flesta besökare främst är äldre personer och de också upplever verktygen som användbara. Besöken med barn genom förskoleverksamhet har berört andra frågor än det primära för begravningsplatsens verksamhet, då exempelvis växtlighet. Han hoppas att perspektiven vidgas i framtida besök.

*Har ni fått återkoppling från barnfamiljer respektive andra besökare? Vad säger de?*

Respondenten berättar att han själv inte fått någon återkoppling från besökare men att det är möjligt att personer som arbetar med skötseln fått det, även om det i så fall inte nått honom. Däremot har de förskolor som varit med på planteringsaktiviteter varit tacksamma och uttryckt uppskattning för insatserna.

*Har ni planer på fler inslag för barn framöver?*

En lokalt producerad handsågad och målad skulptur i trä, föreställande en ekorre, har just monterats på ett av de större träd som omger den äldre delen av begravningsplatsen. Respondenten hoppas att den kommer tilltala och väcka nyfikenhet hos både barn och äldre och att de kommer kunna köpa in fler, liknande installationer framöver. Han tycker själv att de passar in i miljön och att de ger en lekfull känsla, utan att behöva vara alltför djärva inslag.

I området med faunadepån finns stockar utplacerade, som respondenten hoppas ska kunna involvera barnverksamheter framöver genom att håll borras i stockarna för att utgöra boplatser till pollinerare. Han hoppas också kunna involvera en närliggande skola genom att låta barnen bygga fågelholkar som de får montera upp på begravningsplatsen, genom att kyrkogårdsförvaltningen donerar material. Förslaget har lämnats till skolan men ännu har respondenten inte fått gehör för initiativet.

Ett annat initiativ som kyrkogårdsförvaltningen vill arbeta vidare med är bland annat lekfull skyltning som ska tilltala, undervisa och väcka nyfikenhet. En målsättning är också att skapa en öppen dagvattenhantering som är fördelaktig både ur olika klimataspekter som för barns lek.

*Har du några tankar om vinster respektive risker med fysiska insatser anpassade för barn?*

Respondenten nämner inga direkta risker, utan fokuserar snarare på vikten av att barn får ökad förståelse för döden som en naturlig del av livet.

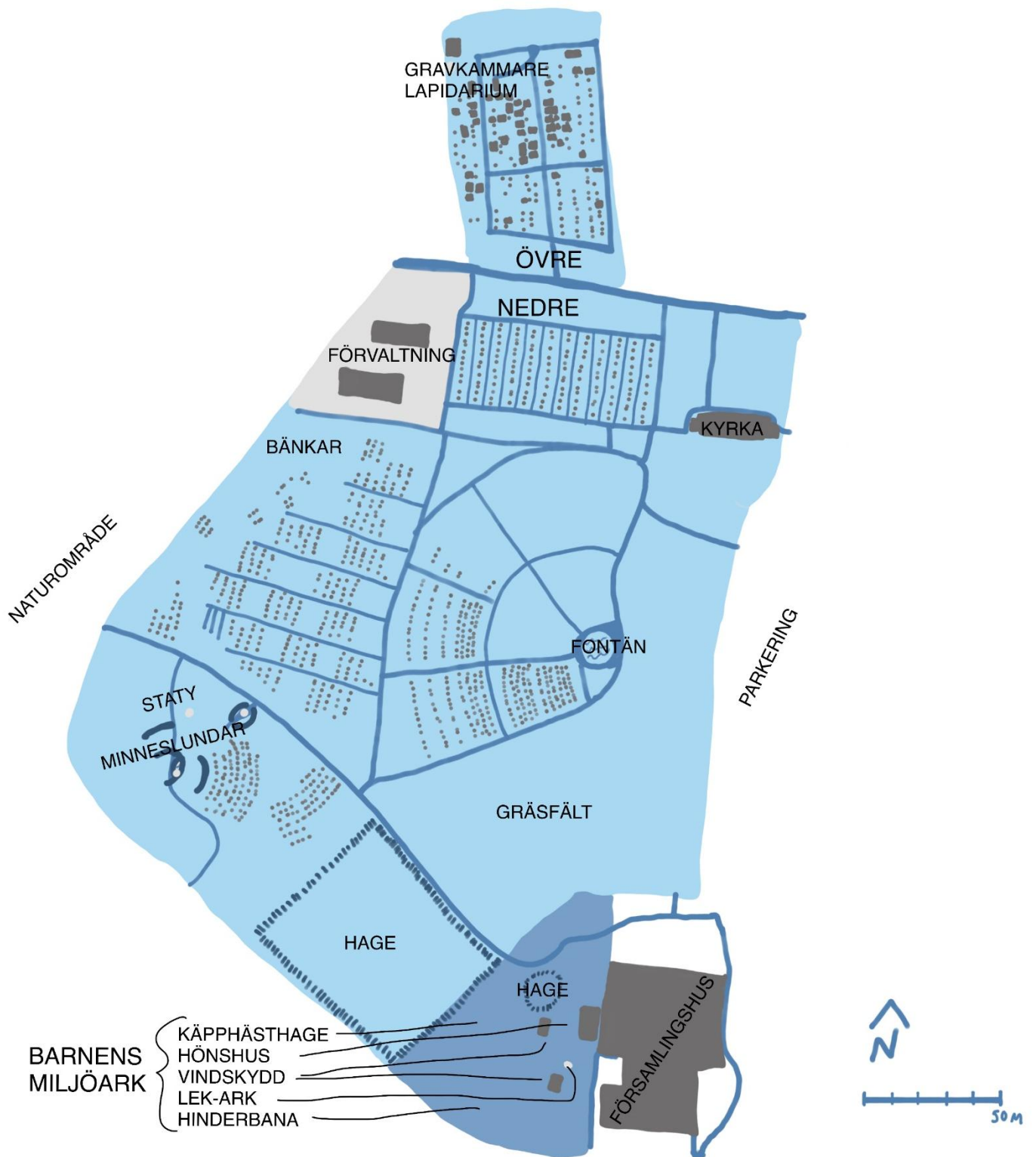
*Vad tror du barn behöver när de besöker en begravningsplats? Som medföljande eller närmast sörjande?*

Barnen behöver fler inkluderande inslag som väcker nyfikenhet och lekfullhet, tror respondenten. Men framför allt behöver de mer kunskap för att förstå platsens innebörd. Kanske kan förskolor och skolor arbeta mer aktivt med det genom besök, tror han.

*Finns en samverkan mellan begravningsverksamheten och församlingens barnverksamhet?*

I nuläget finns delvis samverkan, men då relativt begränsat till rundvandringen med konfirmander under Allhelgona, där ungdomarna får lära sig om gravskick och olika religioners traditioner bland annat, berättar respondenten. Han tycker att vi generellt är dåliga på att arbeta med inkludering av barn och att låta dem förstå platsens innebörd. Därför tror han att det vore en fördel om begravningsverksamheten, snarare än församlingens barnverksamhet, arbetar för en utökad insats kring inkludering av barn. Respondenten tycker detta för att begravningsverksamheten är statlig och inte kopplad till religion på samma sätt som församlingsverksamheten, vilket då kan vara en fördel för att inkludera alla barn i samhället.

# Råda kyrkogård



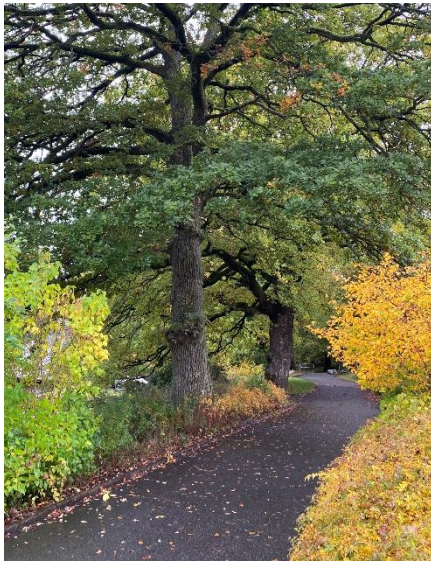
Figur 14: Planskiss, Råda kyrkogård (Karlsson, 2024). Hänvisningar i text nedan inom parentes.

### ***Beskrivande landskapsanalys***

Råda kyrkogård är en större begravningsplats en bit utanför Mölnlycke tätort. Omkring finns ett naturområde samt villor med stora trädgårdar, placerade på olika höjder i det bergiga landskapet. Den som besöker platsen möts först av en skålformad yta med en damm och fontän i centrum (FONTÄN, figur 15), i den djupaste punkten, omgiven av gravplatser i bågformation. Det finns flera olika gravkvarter inom begravningsplatsen, åtskilda från varandra genom höjdskillnader, häckar och andra avgränsningar. Begravningsplatsen har en variationsrik topografi med terrasseringsringar och ibland branter. Det ger ett storslaget intryck, särskilt uppe på den högsta punkten i norr (ÖVRE) där hela området går att överblicka. Det kan också innebära en utmaning för den som har svårigheter att gå, eftersom lutningen är stor och det inte finns ramper tillgängliga i anslutning till trappor. Allra högst upp finns en byggnad, troligen en gravkammare, omgiven av ett lapidarium med återtagna gravvårdar placerade intill varandra (GRAVKAMMARE/LAPIDARIUM, figur 18).



*Figur 15: Begravningsplatsens lägsta punkt är vid fontänen. (FONTÄN) Foto: Cecilia Karlsson*



*Figur 16: Mellan övre och nedre kvarteren löper en gång- och cykelbana.  
Figur 17: Utblick över övre delen (ÖVRE). Foto: Cecilia Karlsson*

Växtligheten här är rik och variationsrik, med lövfällande, städse- och vintergröna lignoser i träd- och buskformer. Området är välstädat men det finns lite grenar, pinnar och blad, främst i ytterkanterna på den västra sidan. Begravningsplatsens placering intill ett naturområde värnas om genom yttre stråk av mer naturlig gestaltad grönska. Kanterna där begravningsplatsen möter naturområdet är mjuka, förutom i markskiktet där begravningsplatsens välklippta gräs möter naturens mer vilda terräng, med tät vegetation och uppväxta träd. Begravningsplatsen har entréer från uppemot ett tiotal håll, i form av mindre öppningar och bredare gångvägar.

Längs den västra delen av begravningsplatsen finns den mest naturliga delen där några kullar anlagts och bänkbord placerats ut (BÄNKAR). En liten bit söderut inom det stråket finns två minneslundar med gravljushållare i olika höjder, som passar för det minsta barn till största vuxen (MINNESLUNDAR). I den ena av minneslundarna, den närmast skogsområdet, finns en fontän där det är möjligt att placera sin medhavda bukett nere i en metallinsats (figur 19). Här finns omgivande, större träd och under ett av dem står en staty, Tröst, av Inger Karlberg, upprättad 2018 (STATY, figur 20). Statyn föreställer en kvinna som omfamnar ett barn.





*Figur 18: I den övre delen finns en gravkammare och ett lapidarium. Foto: Cecilia Karlsson*



*Figur 19 (tv): Fontän i minneslund. Figur 20 (th): Tröst av Inger Karlberg, upprättad 2018. Foto: Cecilia Karlsson*



Figur 21: Barnens miljöark sett från begravningsplatsen. Foto: Cecilia Karlsson

Begravningsplatsen upplevs helt olika beroende på var man befinner sig inom den. Från den lite ödsliga och helt tysta, lugna placeringen på platån uppe i norr (ÖVRE), till det mer livfulla mötet i söder där en fårhage finns på begravningsmark (HAGE, figur 21). Denna utgör såväl fysiskt som symboliskt brytpunkten mot den aktiva ytan i Barnens miljöark, en del av församlingens barn- och familjeverksamhet.

Vid besöket lekte några barn, föräldrar samt personal från församlingen med en hund på det öppna fältet intill fårhagen (GRÄSFÄLT, figur 21), en yta för framtida begravningsplatser. Personalen berättade att hundens namn är Molly och att hon är en så kallad församlingshund som ska glädja besökarna. När en besökare på begravningsplatsen närmade sig med sin hund avbröts leken eftersom besökarens hund visar ett aggressivt beteende mot församlingshunden. Därför förflyttas leken in till Barnens miljöark (BARNENS MILJÖARK, figur 22–25). Det är en aktivitetsplats som utgör utemiljön till den öppna förskolan som är placerad i byggnaden Råda Rum intill, där det förutom öppna förskolan även finns konserthall och restaurang som utgör byns mötesplats för församlingen.

Barnens miljöark har funnits i över tjugofem år (Råssjö 2019) och där finns en naturlekplats med olika slags hinder som löper runt om en kulle (figur 24), en ark att leka i (figur 25), vindskydd med grillmöjligheter och ett växthus där barnen kan få prova på att odla. Där finns också en hage med kaniner (figur 22) där besökarna tillåts gå in och klappa. Det finns också ett höns hus (figur 22) som går fritt när området är bemannat med församlingens pedagoger. Platsen är helt separat från begravningsplatsen, men placeringen på en liten kulle och avdelningen med gärdesgård ger en konstant utblick mot begravningsplatsen för den som befinner sig inom miljöarkens norra del.



Figur 22: Kaninhage i Barnens miljöark. Foto: Cecilia Karlsson



Figur 23: Fågelholkar från barnverksamheten inom församlingen, Barnens miljöark. Foto: Cecilia Karlsson



*Figur 24: Lekområde, Barnens miljöark. Foto: Cecilia Karlsson*



*Figur 25: Noas ark, Barnens miljöark. Foto: Cecilia Karlsson*

## ***Sammanställning och poängsättning med VIBB***

Några sammanfattande beskrivningar med utgångspunkt i de rubriker som finns i VIBB.

### **Meditativa och emotionella aspekter**

#### *Omsorg och känsla – 4 poäng*

Begravningsplatsen är delvis anpassad efter den karaktär som finns i området, genom topografiska variationer och stråk av växtligheten. Däremot har platsen en betydligt mer öppen karaktär jämfört med den omgivande naturen. Även om det är en öppen karaktär, finns mycket växtlighet som främst samlats i stråk. Runt delar av begravningsplatsens ytterkanter har gränsen suddats ut mot naturen genom inslag av större träd. I Barnens miljöark har lekinslagen adderats på ett respektfullt sätt, där befintliga träd bevarats och berikar upplevelsen (BARNENS MILJÖARK, figur 22–25).

#### *Lugn och trygghet – 3 poäng*

På Råda kyrkogård är det tyst, utan störande trafik eller oväsen. Dess placering, en bit in från angränsande vägar och intill naturområde och bostadsområde, gör att platsen upplevs lugn och ostörd, där naturliga ljud som fågelkvitter och lövens rasslande kan höras (NATUROMRÅDE). I Barnens miljöark ger närvaron av personalen och inslagen av djur och omslutande växtlighet en trygg känsla (BARNENS MILJÖARK, figur 22–25).

#### *Andlighet – 4 poäng*

Den öppna karaktären och gestaltningen gör att platsen upplevs annorlunda jämfört med en vanlig park. Blicken dras mot dammen med fontän i begravningsplatsens lägsta punkt (FONTÄN) och från de omgivande kvarteren ges en utblick över området, allra mest storslaget från det övre kvarteret (ÖVRE). Gravkammaren i övre området (GRAVKAMMARE, figur 18) kan sannolikt väcka nyfikenhet bland barn, likväl som de olika inslagen av vatten (FONTÄN, MINNESLUNDAR). Statyn Tröst står med en lite mer diskret placering (STATY, figur 20) utan att finnas i någon direkt fokuspunkt, men den kan bidra till att ge platsen karaktär. Inom Barnens miljöark finns ingen tydlig gestaltning uppenbart kopplad till andlighet. Däremot kan det sannolikt upplevas trösterikt att omges av djur och omslutande växtlighet (BARNENS MILJÖARK, figur 21).

### **Rumslighet och topografi**

#### *Varierad topografi – 4 poäng*

Den topografiska variationen gör platsen spännande och inbjuder till att utforska de olika delarna inom begravningsplatsen. På vissa håll (ÖVRE) är det mycket brant

vilket kan vara en intressant fysisk utmaning för de barn som har fysiska förutsättningar att testa sin styrka eller fart genom att springa uppåt eller nedåt.

#### *Utsikt och rymd – 4 poäng*

Begravningsplatsen är i stort sett helt öppen och överskådlig, med utsikt över omgivningen. Den som vill gå undan och vara lite för sig själv söker sig eventuellt till begravningsplatsens yttre delar, som angränsar mot naturområdet, eftersom det är en mer sluten känsla där med trädstammar och -kronor. I Barnens miljöark finns däremot en annan känsla, där det inte går att överblicka hela det området, eftersom det är förlagt på en kulle med olika aktiveringsinslag runtom (BARNENS MILJÖARK).

#### *Rumslighet och variation – 2 poäng*

Begravningsplatsen karaktäriseras av den ovan beskrivna öppenheten och därför är indelningen i rum inte något som upplevs särskilt mycket. Däremot finns avgränsande inslag, till exempel låga murar runt om minneslundarna (MINNESLUNDAR). Dessa fyller snarare funktionen av att visa en fysisk avgränsning och tydliggörande av rummet, än att det känns privat och avskilt. I gränslandet mellan förvaltningens lokaler och begravningsplatsen finns bänkbord placerade under några större träd (BÄNKAR). I Barnens miljöark finns möjlighet att sitta avskilt och blicka ut över hela det nedre området (BARNENS MILJÖARK). Det gör att varje avdelning nästan upplevs som skilda rum, men att de löper i varandra utan anlagd avgränsning.

### **Natur och årstider**

#### *Lekbar vegetation och lösa material – 2 poäng*

Begravningsplatsen är städad och det går inte att se något aktivt kvarlämnat material. Däremot ger angränsningen till naturområdet (NATUROMRÅDE) inslag av mer växtmaterial, där det möjligen tidvis kan finnas grenar, pinnar, kottar och snö. I Barnens miljöark finns en hel del naturliga material lämnade, så som grenar, kottar och kvistar, eftersom området har en bibehållen naturlig karaktär (BARNENS MILJÖARK).

#### *Årstidernas variation – 2 poäng*

Begravningsplatsen har mycket växter, framför allt det omgivande naturområdet med sin täta växtlighet (NATUROMRÅDE), samt den trädbevuxna kullen (BARNENS MILJÖARK). Det finns också en hel del anlagd växtlighet, exempelvis i stråket mellan övre och nedre kvarteren där det finns en blandad komposition av buskar och träd med värden över hela året (ÖVRE/NEDRE). Slutningarna hade sannolikt kunnat locka till pulkaåkning eller liknande under vintern, men eftersom hela trakten har tydligt topografisk variation finns eventuellt

den möjligheten på annat håll. I barnens miljöark finns möjlighet till lek året om, eftersom verksamheten alltid håller öppet. Inslagen av balanslek, ark och djur är tillgängliga oavsett väderlek och årstid.

#### *Artrikedom och ekosystemtjänster – 3 poäng*

Växtligheten är variationsrik inom begravningsplatsen, men främst påtaglig i ytterkanterna där gräset delvis släppts upp (NATUROMRÅDE) samt i stråket mellan övre och nedre kvarteren (ÖVRE, NEDRE).

I Barnens miljöark har den naturliga karaktären bibehållits utan några synliga tecken på löpande skötsel (BARNENS MILJÖARK). Där finns fågelholkar uppsatta, byggda och målade av församlingens barn (figur 23). Inslagen av vatten i fontänerna kan vara svår för pollinerare att få åtkomst till på grund av djup och rörelse.

### **Inkludering**

#### *Tillgänglighet – 2 poäng*

I regel är gångvägarna på begravningsplatsen breda och tillgängliga att röra sig över. Den övre (ÖVRE) delen kan dock vara lite besvärligare att ta sig till eftersom den som har svårt att ta sig uppför trappor behöver ta en omväg för att komma dit. Dessutom är den övre delen mycket brant. I Barnens miljöark kan kuperade terrängen göra det svårt för barn med rörelsesvårigheter att ta sig framåt. För personer med synnedsättningar framgår inga särskilda justeringar.

Parkeringsplatser finns i anslutning till begravningsplatsen samt Barnens miljöark. Sittplatser och skyltning finns, men hade kunnat vara mer omfattande.

#### *Religiös öppenhet – 3 poäng*

Inslagen av vatten (FONTÄN, MINNESLUNDAR) är de inslag som fångar blicken främst och som upplevs neutrala och tillgängliga oavsett tro. Detsamma gäller statyn Tröst (STATY, figur 20), som uttrycker en situation av sorg som kan uppfattas som allmängiltig för de flesta, det vill säga utan religiös laddning. Där gestaltas tydligt barnet och dess sorg tillsammans med den vuxna. Den starkast religiösa symbolen på begravningsplatsen är kyrkobyggnaden och inom Barnens miljöark båten, Noas ark. I övrigt finns inga tydligt religiösa symboler.

### **Resultatet**

Råda kyrkogård uppfyller 33 av de totalt 48 möjliga poängen. Bland de kvaliteter som sticker ut mest i positiv bemärkelse är omsorg och känsla, andlighet, varierad topografi, utsikt samt rymd. En viktig aspekt av detta är landskapet som Råda kyrkogård placerats i, med kuperad topografi och omgivande natur samt variationsrika växtval och anlagda inslag. Bland de kvaliteter som fått 2 poäng finns bland annat tillgänglighet, främst beroende på att den övre delen av

begravningsplatsen kan vara svår att nå för personer med rörelsesvårigheter, eftersom området är mycket brant och avskiljs från nedre delen av begravningsplatsen genom en trappa utan ramp. En annan kvalitet som fått två poäng är rumslighet och variation, eftersom begravningsplatsen är mycket öppen i sin karaktär och besökare kan möjligen känna sig exponerade. Däremot finns en starkare känsla av rumslighet i Barnens miljöark, utifrån topografin där och hur den skapar naturliga avdelningar.

### **Poängsammanställning med VIBB**

	KVALITET	POÄNG, RÅDA
MEDITATIVA OCH EMOTIONELLA ASPEKTER	Omsorg och känsla	4
	Lugn och trygghet	3
	Andlighet	4
RUMSLIGHET OCH TOPOGRAFI	Varierad topografi	4
	Utsikt och rymd	4
	Rumslighet och variation	2
NATUR OCH ÅRSTIDER	Lekbar vegetation och lösa material	2
	Årstidernas variation	2
	Artrikedom och ekosystemtjänster	3
INKLUDERING	Tillgänglighet	2
	Religiös öppenhet	3
	<b>Summa</b>	33 av totalt 48 poäng

Figur 26: Poängsammanställning, Råda kyrkogård.



## ***Intervju kring fall***

### **Pedagog vid Råda församling (fokus på Barnens miljöark)**

*Berätta om de inslag ni har gjort för att inkludera barn? (Fysiska förändringar? Initiativ till aktiviteter?)*

Strax före millennieskiftet började det diskuteras kring den förskoleverksamhet som bedrevs då inom församlingen, säger respondenten. Förskolorna bedömdes rikta sig till några få familjer trots att de hade tusentals besökare till sina öppna familjeaktiviteter. Därför beslöt kyrkorådet att förskoleverksamheten skulle läggas ner och att en alternativ lösning skulle hittas, dit alla barn i förskoleåldern var välkomna. Respondenten hade då själv barn i förskoleåldern och besökte privat många slags platser för barn, som djurparker och lekplatser. Där lät hon sig inspireras och tog med de allra bästa bitarna tillbaka. Vid den tidpunkten fanns en oanvänd kulle intill verksamhetens lokaler, gräsbevuxen och med ekar. Utifrån den formades en mötesplats för familjer där församlingen lät bygga lekelement med hjälp av en snickare.

*Varför ville ni göra det? Värden av det?*

Respondenten menar att vi alla mår bra i skogen och att de ville ta fasta på detta, likaså närheten till djur. De ville få in svenska djur, små och klappvänliga och valde därför får, kaniner och höns. Hon betonar att de valde att inte konstla till det, utan utgå från naturen för att göra platsen lekfull, utan att för den skull behöva skapa en lekplats.

*Hur gick ni till väga när ni planerade det? Vem kom med idéer och gestaltning?*

Med respondentens erfarenhet som scout och en kollega som var idrottsintresserad ville de skapa fysiska aktiviteter i miljön, som beskrivs som fantastisk. Där adderades stockar, rep och klättermöjligheter.

*Vilka är besökarna?*

Boende i Mölnlycke är väl bekanta med Barnens miljöark. Dit kommer de allra äldsta som gör ett besök efter att ha lagt en blomma på en grav, familjer där barnen ännu inte börjat förskolan och föräldrar med nyfödda bebisar – alla i livets olika skeden. Med närhet till både församlingshem och begravningsplats får barnen genom Barnens miljöark även en relation till dessa. Barn som besöker begravningsplatsen med sina anhöriga kommer nästan alltid ner till Barnens

miljöark och därmed förlängs besöket. Barnen leker ofta med församlingshunden Molly på blivande gravmark och att gränsen mellan Barnens miljöark och begravningsplatsen då suddas ut, åtminstone de delar som är direkt angränsande.

*Hur har det fungerat? Vad har ni noterat? Används inslagen som ni förväntat er?*

Barnens miljöark har blivit ett uppskattat besöksmål för många daglediga, både barnfamiljer och pensionärer. Platsen besöks tillsammans med familjen eller andra. Ibland tassar verksamheten in på mer existentiella frågor, till exempel som i förra veckan då ett av deras får dog. Då pratade de om det och om döden. Barn pratar naturligt om döden, menar respondenten.

Något som förändrats över de här åren, som de inte hade räknat med, är att de förr hade mer återkommande familjer jämfört med nu. Respondenten menar att vi befinner oss i en tid då aktiviteter konsumeras på ett annat sätt, snabbare – när en aktivitet testats, bockas den av och en ny letas upp. Därför är flödet av olika besökare stort till Barnens miljöark. Hon tror att det är viktigt för barn att också få lov att återkomma till platser, där de kan känna sig trygga och få möjlighet att använda sin fantasi.

*Har ni fått återkoppling från barnfamiljer och andra besökare? Vad säger de?*

Det har aldrig inkommit klagomål om verksamheten gentemot besökarna på begravningsplatsen, även om barnen leker och skrattar på Barnens miljöark. Hittills har de bara fått höra positiva ord om sin verksamhet och aldrig fått någon kommentar om att det stör eller påverkar begravningsplatsen i någon negativ mening. Respondenten tror snarare att det upplevs positivt att få se och höra barn som är glada. Alla finns där och alla har sina behov av platser för att sörja. Det sker på ett respektfullt sätt, menar hon. De som besöker begravningsplatsen, oftast äldre människor, kommer också förbi för att titta på djuren och glädjas åt att se barn, berättar hon.

*Har ni gjort andra inslag för barn tidigare?*

Församlingen har haft många olika slags aktiviteter genom åren och inom församlingen sker även andra aktiviteter som dop, familjegudstjänster, höstmarknad, loppmarknad, körsång och konfirmationer. Konfirmationsgudstjänsten hålls faktiskt utomhus, vid den stora fontänen på begravningsplatsen.

*Har du några tankar om vinster respektive risker med fysiska insatser anpassade för barn?*

Platsen för Barnens miljöark var tidigare ödslig och tyst, berättar respondenten. Hon upplever att de har berikat området genom att öppna upp platsen för människor, att det pågår mer livfulla aktiviteter där i kontrast till begravningsplatsen. Att höra får bräka och hönor kuttra gör något med oss människor, menar respondenten, men betonar att hon inte tror att några fysiska förändringar behövs på begravningsplatsen för att anpassa den för barnen. De är besökare där precis som vi vuxna och förstår vad som gäller, menar hon. Respondenten förklarar att vi behöver lära barnen hur världen ser ut, för att de ska få redskap med sig att fungera som vuxna.

*Vad tror du barn behöver när de besöker en begravningsplats? Som medföljande eller närmast sörjande?*

Respondenten tror att vi har samma behov, barn som vuxna, att människovänliga miljöer är viktigt för oss alla. Därför menar hon att vi mår bättre på en begravningsplats som är lummig och med uppvuxen vegetation jämfört med kala och anonyma begravningsplatser. En annan sak hon tror spelar roll är att barnen befinner sig där med en vuxen person som kan förklara vad begravningsplatsen är och vad som finns där. Respondenten berättar att det i dag är skötselpersonal som rör sig på begravningsplatserna, men sällan präster, diakoner eller själavårdare. Det ställer krav på att medföljande vuxna kan bemöta barnens frågor. De inslag som redan finns där tror hon redan är intressanta för barnen, som minneslundar, askgravlundar, fontäner, blommor och gravstenar. Det är hur vi bemöter barnen som är viktigt.

*Finns en samverkan mellan begravningsverksamheten och församlingens barnverksamhet?*

Respondenten beskriver att det inte finns någon sådan samverkan.

## Sammanfattning av fallstudien

I poängsättningen med VIBB får Råda kyrkogård 10 poäng mer än Bjuvs kyrkogård. En viktig faktor är att det i Råda finns bättre naturliga förutsättningar, som tagits fasta på, i fråga om vegetation, topografi och lokalisering. Dessa ger en mer rik upplevelse i form av utsikt och känslan av rymd samt artrikedom. Det är dock tydligt att ambitionen är stor i Bjuv för själva begravningsverksamheten, vilket inte gått att få svar på i Råda eftersom ingen från den verksamheten intervjuades.

I Bjuv finns höga ambitioner både utifrån det som går att se visuellt och det som framgår i intervjun. Visuellt märks det genom ambitionen att skapa ett variationsrikt landskap med kontraster mellan öppet och slutet samt den nya delen med faunadepå och trampstenar, där det i intervjun framkommer att det gjorts för såväl biologisk mångfald som för barnen. I intervjun framgår också att det finns många idéer om möjligheter och initiativ, men att det krävs mer resurser i form av arbetstid och en person som kan driva frågorna kring inkludering av barn, mer aktivt jämfört med i dag.

I Råda var de mest positiva faktorerna för betygsättningen inslagen av djur inom såväl begravningsplatsen som i Barnens miljöark, samt den rika växtligheten som omger området och inslagen av vatten i fontäner. Också de topografiska variationerna har ett värde, eftersom de kan ge barn upplevelser av exempelvis höjd och fart. Barnens miljöark är i sig själv en rik plats med sin naturlekplats, med olika slags programmerade och oprogrammerade inslag samt bemanning av pedagoger under vardagarna. Att den ligger i anslutning till begravningsplatsen gör att de båda platserna drar besökare till varandra, vilket bekräftas i intervjun.

Det finns likheter och skillnader i vad som framkom i intervjuerna med kyrkogårdschefen respektive pedagogen. Pedagogen påpekar bland annat vikten av de sociala aspekterna, som att mötas, få kontakt med naturen och liknande, som fördelar för såväl vuxna som barn. Även om Barnens miljöark skapats för barn fyller den en viktig funktion som besöksplats även för äldre, och kontakten som dessa då får med barn och djur ger glädje och hopp till äldre. Båda respondenterna lyfter fram att barn behöver få större förståelse för livet och döden. De berättar också att exempelvis konfirmander får kontakt med begravningsplatsen genom aktiva besök tillsammans med församlingen.

Samverkan mellan begravningsverksamheten och församlingens barnverksamhet finns inte i dag i Råda. Det gör det dock till viss del i Bjuv, men det skulle kunna vara mer. Dock beskriver kyrkogårdschefen i Bjuv att en mer framgångsrik metod för att inkludera barn skulle kunna vara att begravningsverksamheten snarare får detta uppdrag, för att inkludera fler barn från samhället, inte bara de som är aktiva inom församlingen. Gällande Råda har den intilliggande barnverksamheten, som bedrivs av församlingen, dock gjort att delar

av begravningsområdet aktiveras av barn, samt att flödet mellan dessa två platser ökat; de som besöker begravningsplatsen gör även ett besök till barnverksamheten, och vice versa.

Åsikterna går isär kring hur inkluderingen av barn som besökare bör göras. I Råda har pedagogen har en mer bestämd åsikt kring att begravningsplatsen inte ska anpassas utifrån barnen, jämfört med vad kyrkogårdschefen i Bjuv beskriver. Hon beskriver vikten av att barn tidigt får lära sig ta del av det som senare ska bli deras vuxenvärld, och att det viktigaste är att ta fasta på den generella trivseln för alla, exempelvis genom inslag av grönska. Hon påpekar också att det är viktigt att medföljande vuxna kan beskriva platserna för barnen. Hennes åsikt är att det främst är medföljande person, snarare än miljön som sådan, som bör vara barnvänlig.

Kyrkogårdschefen i Bjuv pekar främst på fysiska justeringar och kompletteringar som en viktig del av begravningsplatsens utveckling och möjligheten att nå barnens intresse, och som också kan göra platsen mer begriplig och välkomnande för dem. Han beskriver hur det skulle kunna göras genom fysiska tillägg och förändringar, såväl som aktiviteter kopplade till begravningsplatsen.

## Diskussion

Det här arbetet har handlat om att undersöka hur begravningsplatsen kan inkludera barn som besökare i större omfattning, för att låta dem närma sig existentiella frågor och få tillgång till det kulturarv som finns i dessa miljöer. De frågeställningar som utgjorde underlag för arbetet var att dels se vilka vinster begravningsplatser kan nå genom utökat fokus på barnvänlighet, dels om det skulle kunna finnas risker med det. Ett mål var också att undersöka på vilket sätt begravningsplatsen kan göras mer inkluderande för barn.

En generell uppfattning, som resultatet pekar på, är att det finns ett intresse för att inkludera barn i större omfattning och att det ger fördelar för dem, andra besökare och för begravningsplatsens existens i nutid och framtid. Problematiken tycks ligga dels i *vem* som ska arbeta med – och konkretisera – ett sådant arbete, från ansvarig verksamhet till specifik yrkesroll, men också *hur*.

### **Ansvarsfrågan**

Många förslag till lösningar har presenterats genom arbetet utifrån intervjuerna, exempelvis om ansvaret för inkludering skulle kunna ligga på begravningsverksamheten för att ge möjlighet för personer med annan tro än kristendomen samt icke-troende att känna sig välkomna, men också genom involvering av skolan och en samverkan mellan skola och begravningsverksamhet. Att låta en betydande del av ansvaret ligga på dessa förhållandevis religiöst neutrala parter kan vara ett sätt att inkludera barn med olika bakgrunder och trosuppfattning.

Några respondenter har påtalat möjligheten att genom ökad tillhörighet även bidra till integration, genom aktiv inkludering av barn med olika bakgrunder under religiöst neutrala former. De menar att integration kan ske mer naturligt på en plats där vi alla kan mötas, oavsett religion, eftersom vi alla kommer att dö en dag och begravningsplatsen är till för oss alla.

Inte bara religion tycks finnas som en viss barriär för inkludering av en bred målgrupp av barn. Barnen kan uppleva begravningsplatserna som områden för vuxna (Lönnback, 2017), och kanske kan det bero på att det i dag saknas tillräckligt med strategier för att inkludera barn som besökare.

Att de undersökta fallen inte arbetar mer med att inkludera barn som besökare är en aning förvånande, likaså avsaknaden av gränsöverskridande arbete mellan förvaltning och barnverksamhet i församlingarna – åtminstone i vad som framkommit i det här arbetet. Visserligen kan ett sådant samarbete få till konsekvens att, som tidigare nämnt, enbart barn med tillhörighet inom Svenska kyrkan involveras i projekt där dialogprocesser är aktuella som underlag.

## **Hur det kan göras**

En påtaglig utmaning tycks vara hur insatser kan göras, i vilken omfattning och var inom begravningsplatsen. Under arbetets gång har respondenterna lämnat förslag till konkreta fysiska lösningar. Dessa förslag har då varit olika slags fysiska insatser, om användning och om närvaro av trygga vuxna. Å ena sidan har det presenterats synpunkter om att begravningsplatserna kan fortsätta se ut som de gör – men att barn behöver utökad guidning av vuxna som kan se dem och deras behov – å andra sidan föreslås förändringar av den fysiska miljön, som barnen lättare kan ta sig an på egen hand eller tillsammans med vuxna, exempelvis från skolan eller vårdnadshavare.

I arbetet har inslag av lek och lekutrustning på begravningsplatser omnämnts som något djärvt, som exempel på en nästan extrem företeelse i vår tid där vi vill involvera barn i alltmer omfattande grad – begravningsplatserna får inte bli lekplatser, har det uttryckts. Historien visar dock att det här inte är något nytt, att begravningsplatser i Stockholm under tidigt 1900-tal faktiskt användes som parkområden med inslag av lek, men att dessa försvann strax före mitten av 1900-talet när begravningsplatserna renodlades (Lundberg et al., 2018). Att tillföra lekfulla inslag på begravningsplatserna har genomgående beskrivits som en möjlighet av arbetets respondenter. Eventuellt kan inslag av lek återkomma på nytt, eftersom det en gång funnits där och kanske också fungerat som en lösning. Något som skulle kunna motsätta ett sådant initiativ är de negativt laddade artiklar som årligen publiceras angående pulkaåkning (Edalat, 2024) som eventuellt kan påverka inställningen kring tydlig lek på begravningsplatsen.

Kanske är vi ännu inte mogna för renodlade lekplatser inom våra begravningsplatser, utan snarare lekfulla och respektfulla element integrerade i miljön eller placerade i anslutning till dessa platser. Och kanske står vi inför ett slags paradigmskifte där barnen återigen får ta plats på begravningsplatsen, men på ett sätt som grundas mer i nutiden och vår vilja att involvera berörda målgrupper för att hitta bästa tänkbara lösning. Det har uttryckts tydligt av respondenterna att de inte har för avsikt att slentrianmässigt placera in prefabricerad lekutrustning, utan att de faktiskt vill tänka till kring avsikt och effekt.

Genom att nyttja potentialen i den gröna rikedom som finns, kan vi också uppnå en typ av lek som eventuellt lättare kan accepteras av skeptiska besökare och av de som arbetar inom begravningsverksamheten. Lek och barns inkludering behöver inte enbart innebära stök eller högentensiva aktiviteter. Även barn kan vilja vara stillsamma och nyfikna – som allmänna besökare eller som sörjande.

## **Vinster med inkludering**

Många av svaren från de olika respondenterna, med såväl förslag till specifika åtgärder och inslag samt faktiska anpassningar, handlar om det stillsamma – till exempel aktiviteter i form av att plantera växter, undersöka insekter eller plocka

blommor. Sådana aktiviteter kan dels ge en positiv upplevelse av platsen, ge praktiska kunskaper och ge en möjlighet att utforska omgivningen, dels kan det bidra till en positiv känsla för andra besökare med barnens närvaro. Barnens närvaro kan ge besökare en gnutta hopp, men också leda till att våra begravningsplatser används och inte står tomma (Sahlgren et al., 2014). Fler besök kan dessutom minska oönskade aktiviteter.

Tillgången till begravningsplatser i sig bör kunna vara välgörande och hälsofrämjande för barn, eftersom det i de flesta fall handlar om rika gröna miljöer, som står i kontrast till våra förtätade städer, där bebyggelse och hårdgjorda ytor får allt större plats (Folkhälsomyndigheten 2024, Stumpe et al. 2024, Mårtensson et al. 2009, Mårtensson 2013, Hartig et al. 2014). Och tillgång till grönska för skönhet och rekreation tillför viktiga värden för oss alla (Nordh et al., 2023), oavsett om vi är vuxna eller barn. Rekreationen behöver dock ske sida vid sida med sorgen på begravningsplatsen, på ett vördnadsfullt sätt, och respekt är något vi alla behöver lära oss, oavsett om det handlar barn eller vuxna (Berglund, 1994).

I resultatet lyfts värdet av begravningsplatserna som arenor för meditation och kontemplation, vilket stöds av resultatet i Lönnbacks studie (2017) där det beskrivs hur barn föredrog begravningsplatser för stillhet och reflektion, snarare än för nöjen. Kanske är de kontemplativa värdena något som kan förstärkas, med barnen i åtanke och hur de kan nyttja begravningsplatserna för detta. Den typen av plats saknar motsvarigheter i dag, det vill säga en anordnad plats för stillhet och reflektion. Eftersom begravningsplatser inte är rena parkområden avsedda för enbart rekreativa syften, behöver dessa platser hanteras annorlunda. Samtidigt har vi betydligt fler värden att kunna uthämta från begravningsplatserna än bara det rent konkreta, att begrava döda (Kjøller 2012, Nordh et al. 2017).

Grönskan är inte bara värdefull för oss människor, utan också för den biologiska mångfalden. Genom att bevara och främja grönskan kan vi samtidigt skapa välkomnande miljöer för besökande barn, något som flera respondenter lyfts fram som fördelar. Ett exempel på det är den lilla faunadepån med stockar och trampstenar som skapats i Bjuv. Kanske är den bästa tiden för att dra i gång ett inkluderingsarbete just nu, när diskussionen om biologisk mångfald är aktuell och där det i kombination med barnvänlighet kan vara en väg framåt för att främja dem båda – och begravningsplatsen. Det har av flera respondenter i arbetet också beskrivits som potentiellt barriärbrytande och ett sätt för barn att utforska en plats och för människor i olika åldrar att mötas.

### **Vinster och risker**

Uppfattningen bland respondenterna tycks vara att det finns potential i att inkludera barn som besökare och att ge dem positiva upplevelser av begravningsplatsen. Det kan leda till att de känner sig välkomna och förstår platsen, som kan göra det lättare för dem att känna sig inkluderade vid exempelvis en anhörigs bortgång i framtiden.



Några av respondenterna har också uttryckt att barns sorg ser annorlunda ut jämfört med vuxnas. Barnen har betydligt lättare att prata om sorg och döden än vuxna, tack vare deras nästan filterlösa sätt att diskutera existentiella frågor och deras nyfikenhet kring allt mellan livet och döden. Trots det är det inte en självklarhet för vuxna att ta med barnen till begravningsplatsen. Genom att bjuda in barnen till begravningsplatsen kan de utrymme för att lära sig om sorg och hantera sorg, men också få en ökad förståelse för hur de kan vara med och påverka, menar respondenterna.

Det har inte framkommit särskilt många risker med att inkludera barn i utökad omfattning. Några exempel som nämnts är säkerhetsmässiga fysiska aspekter, som risk för fallande gravstenar. I arbetets resultat ansas ibland en viss rädsla för att stöta sig med andra målgrupper, men ingen har givit exempel på att någon inkluderande insats för barn har fått negativa konsekvenser. Det skulle kunna vara ett tecken på att det går att testa fler insatser framöver.

I dag står begravningsplatserna relativt skyddade i tider av förtätning, men kanske kan vi ändå inte se det som en garanti för att detta kommer bestå i framtiden. Begravningsplatser är komplexa och där ska många områden och intressen rymmas: begravningsverksamhet, religioner och begravningstraditioner, grönt kulturarv och så vidare (Nordh et al. 2017, Grönwall 2023), vilket kan bidra till en utmaning för ansvariga att angripa frågan, eftersom de tycks vara ovana vid att anpassa för barn som specifika besökare. Men, respondenterna i arbetet menar att om barn inte får besöka begravningsplatser och förstå och uppleva meningen med dem, kan det möjligen påverka hur de fattar beslut om begravningsplatsernas existens i framtiden. Vad som kommer ske över tid kan vi inte veta, men ett engagemang av barnen behövs sannolikt för att begravningsplatserna ska fungera på det sätt vi är vana vid i dag.

### **Att utgå från barnen**

Barnkonsekvensanalys tillämpas inom Svenska kyrkans verksamheter för att verka för barnens bästa. Av flera respondenter har det dock beskrivits som utmanande att ta sig an det uppdraget, eftersom det bygger på varje persons egen tolkning. Barnkonsekvensanalys utgår från FN:s barnkonvention och beskrivs som ”en process där uppgiften är att bedöma och redogöra för vad som är barnets bästa i ett visst tidsbundet sammanhang” (Svenska kyrkan, 2023). På Svenska kyrkans hemsida (2023) finns bland annat en metodfilm för hur analysen kan göras, men troligen behöver direktivet diskuteras i större omfattning inom verksamheterna och konkretiseras för att det ska vara möjligt att förstå hur det ska användas. De personer som lyfter fram barnkonsekvensanalysen i intervjuerna beskriver flera av sina initiativ utifrån *barnperspektivet*, det vill säga den vuxnes syn på barnet (Barnombudsmannen, uå). För att skapa mer barnvänliga och inkluderande miljöer behövs sannolikt *barnets perspektiv* och *barnrättsperspektivet* också tas i

beaktande. Kanske kan namnet barnkonsekvensanalys bidra till förvirring, genom att fokusera på konsekvenserna, snarare än möjligheterna med att inkludera och fokusera på barn som besökare.

Genom att konkretisera punkterna i barnkonventionen – som barnkonsekvensanalysen grundar sig i – och exemplifiera barnets perspektiv, barnperspektiv och barnrättsperspektiv i faktiska lösningar, kan det sannolikt bli mer gripbart och möjligt att hitta egna lösningar. En styrka skulle kunna vara att hitta övergripande lösningar – kanske skapat av skolan och/eller begravningsverksamheten – ett slags överenskommelse eller rent av en metodbank, som gäller för hela landet och inte på enstaka platser. Det skulle då kunna bidra till att alla barn i Sverige känner sig inkluderade. I ett sådant utvecklingsarbete finns sannolikt mycket att hämta från Burb:s (uå) arbete och erfarenheter med att involvera barn, där det går att ta del av deras insikter samt kommande metodhandbok och app, baserade på beprövad erfarenhet och där innehållet utgår från *barnets perspektiv* (Barnombudsmannen, uå).

Gällande verktyget VIBB har det ännu inte testat i någon större omfattning, endast i det här arbetet, men efter vidareutveckling kan VIBB också vara ett sätt att identifiera styrkor och svagheter på en befintlig begravningsplats, alternativt använda som ett slags checklista vid nyanläggning eller utveckling. Verktyget består av en kombination av underlag baserat på barnets perspektiv, barnrättsperspektiv och barnperspektiv, utifrån de olika delar som utgör dess underlag – åtminstone i allmänna drag. Varje plats bör ses som unik, med sin målgrupp och förutsättningar att anpassa utifrån.

### **Förändring behövs**

Det har funnits en konsensus bland respondenterna om att vi behöver arbeta respektfullt utifrån platsens karaktär, men att de största riskerna finns i att *inte* inkludera barn mer. I dag vill allt fler bjuda in berörda målgrupper till förändringar i det offentliga rummet och kanske behöver det även nå begravningsplatserna i större omfattning, särskilt gällande barn. Barnen kan visserligen ta del av begravningsplatserna som de är, men det blir sannolikt bättre om deras behov finns i åtanke när dessa platser utvecklas.

## Metoddiskussion

### **Tankar om intervjuerna**

Arbetet har till stor del kommit att baseras på intervjuer, vilket krävde en del flexibilitet utifrån att möta varje respondent i dennes önskan om tillvägagångssätt. Under intervjuerna togs anteckningar som sammanställdes och skickades på granskning, men ett alternativt tillvägagångssätt hade kunnat vara att spela in respondenterna med efterföljande transkribering. Även om en sådan metod skulle kunna vara mer tillförlitlig kring exakthet i intervjupersonens återgivanden, hade ett sådant alternativ eventuellt kunna varit något hämmande för samtalet, men också mer tidskrävande. Därför valdes den mer fria metoden att föra anteckningar.

Så här i efterhand väcks tankar om ifall frågeställningarna vid intervjuerna hade kunnat vässas till en aning. Exempelvis hade en större tonvikt kunnat läggas vid *hur* begravningsplatserna kunnat förbättras för barn, förslagsvis genom att rikta in fokus mer på barnkonsekvensanalys och dess potential för begravningsplatsernas utveckling.

Kombinationen av respondenter med olika slags yrken var intressant att få med, eftersom de berikade med sina olika bakgrunder, erfarenheter och synsätt på inkludering av barn. Det hade varit en styrka att få med en ännu större bredd av respondenter, exempelvis genom att även involvera barn, föräldrar och besökare för att få ta del av deras upplevelser av platserna. Det hade då varit intressant att exempelvis tala med besökare med eller utan barn, samt med barnen själva.

### **Val av metod**

En utmaning i arbetet var att hitta en lämplig metod för bedömning och poängsättning av begravningsplatser kopplat till barn. Det finns många slags metoder utformade kring lekvärde kopplat till skolor, förskolor eller lekplatser, men också metoder som undersöker rekreativa värden. Att använda en helt ny metod, VIBB, kan ses som en svaghet i arbetet eftersom metoden användes för första gången och inte testats av andra personer. Kanske hade en testgrupp kunnat tas in, för att ge sina tankar om hur verktyget fungerar och ge förslag till förbättringar. Genom att få fler att testa, och att göra det i en rad olika sammanhang, hade verktyget kunnat justeras och förbättras utifrån eventuella brister.

Det var en utmaning att hitta relevanta fall, vilket kan tyda på att anpassningar för barn inte är särskilt vanligt. En fallstudie baserad på två fall är begränsat och kan därför inte påstås spegla hur det ser ut generellt.

En utmaning i att analysera de utvalda fallen har varit gränsdragningen i vilka ytor som ska ingå. Vid användning av VIBB kan det därför vara viktigt att tydliggöra vilket område som avses; om bedömningen omfattar enbart begravningsplatsen eller även andra relevanta delar och i så fall varför dessa tas med. En målgrupp som tänkas använda VIBB framöver är kyrkogårdsförvaltningar.

## Slutsatser

### **Engagerade åsikter – men få genomförda åtgärder**

Alla som intervjuats till detta arbete är överens om att barn behöver få mer kontakt med begravningsplatser på ett anpassat sätt, även om perspektiven skiljer sig en aning om hur vägen dit skulle kunna se ut. De flesta av respondenterna tycks ha funderat en hel del på frågan. Trots det är det förvånande att arbetet med inkludering av barn som besökare halkat efter. Den otydlighet i vem som äger ansvaret och som bör arbeta med frågorna lyfts fram, trots att det finns ett krav på barnkonsekvensanalys. Anpassningar för barn kan gynna barn men även många andra besökare, från tillgång till små skötselverktyg till lättillgänglig skyltning.

Arbetet med att göra våra begravningsplatser mer barnvänliga och inkluderande behöver påbörjas nu, om vi ska kunna se nyttan av våra insatser i den generation som just nu växer upp. Det är åtminstone den känsla som följer efter alla intervjuer, där många av de tillfrågade beskriver en oro över att vi riskerar att förlora barnen som blivande besökare på våra begravningsplatser, om vi inte inkluderar dem nu.

Genom inkludering kan vi få en ökad användning av dessa platser – som är viktiga källor för grönska, biologisk mångfald, historia, sorgearbete och kontemplation. Engagemang kan också minska risken för eventuellt förfall.

### **Studier krävs**

Det finns ännu ont om kunskaper och studier i ämnet men behovet av det är stort för att insatser ska kunna göras på ett bra sätt. Därför vore det intressant att se något slags samlad metod- och kunskapsbank över hur insatser kan genomföras, som kan ge ansvariga inspiration. Dock kan det innebära en risk om den är alltför exemplifierande kring tänkbara lösningar och därmed lätt går att kopiera lösningar ur. Det kan leda till att begravningsplatserna har alltför snarlika lösningar som inte tas fram utifrån varje plats förutsättningar. För att anpassningar ska fungera är det fördelaktigt om de utgår från platsens förutsättningar och den specifika målgruppen som nås där. Därför kan en samlad kunskapsbank fungera som ett sätt att komma igång, snarare än att den bör ses som en manual. Den metodbank Burb kommer presentera framöver, kan sannolikt bli värdefull som referensmaterial.

### **Behovet av samverkan**

Barnvänlighet behöver diskuteras konkret i begravningsverksamheternas gemensamma forum, genom tydliggörande av hur barnkonsekvensanalyser bör genomföras, samt kunskapsutbyte mellan verksamheter om framgångsrika initiativ.

Arbetet har visat att det finns en enighet i att det kan vara fördelaktigt för såväl barn som andra besökare att ha en större närvaro av barn på begravningsplatser. Förhoppningsvis kan det här arbetet fungera som en källa till inspiration och framför allt som ett startskott för att inkludera barn som besökare på begravningsplatser.

## Referenser

- Barnombudsmannen (uå). *Perspektiv på barnrätt*. <https://barnkonventionen-utb.barnombudsmannen.se/oversikt/vad-ar-barnkonventionen/perspektiv-pa-barnratt> [Hämtad 2024-11-15]
- Berglund I. (1994). *Kyrkogårdens meditativa rum*. Stockholm: Verbum Förlag.
- Boverket och Infab (2010). *Plats för trygghet – Inspiration för stadsutveckling*. Karlskrona: Elanders.
- Boverket (2017). *Begravningsplatser*. Publicerad 2017-12-01. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/lov--byggande/anmalningsplikt/bygglov-for-anlaggningar/begravningsplatser/> [Hämtad 2024-10-25]
- Boverket (2021). *Boverkets allmänna råd (2015:1) om friyta för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet*. <https://www.boverket.se/sv/lag--ratt/forfattningssamling/gallande/fri---bfs-20151/>
- Burb (uå). *Om projektet*. <https://Burb.se/om-projektet/> [Hämtad 2024-09-02]
- Burb (2024). *Barns perspektiv på Norregårds begravningsplats: Slutrapport för arvsfondsprojektet*. Färdigställt 2024-06 och översänt via e-post i november 2024-11-19.
- Dee C. (2001). *Form And Fabric In Landscape Architecture – A Visual Introduction*. New York: Spon Press.
- Edalat T. (2024). ”På Kungsholms kyrkas kyrkogård får barnen åka pulka”, *Kyrkans Tidning*. Publicerad 13 februari, 2024. <https://www.kyrkanstidning.se/nyhet/vett-och-etikett-vad-far-man-gora-pa-en-kyrkogard> [Hämtad 2024-09-27]
- Elofsson, M (2024). Konversation om antalet begravningsplatser via e-post. (Personlig kommunikation, 28 november 2024)
- Evensen K.H., Nordh H., Skaar M. (2017). Everyday use of urban cemeteries: A Norwegian case study. *Landscape and Urban Planning*, volym 159. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0169204616302092?via%3Dihub>

- Folkhälsomyndigheten (2024). *Grönskans kvaliteter och barns hälsa: Kunskapsunderlag om barns hälsa och utveckling vid vistelse i gröna miljöer med fokus på ekosystemtjänster*. Publicerad 31 januari, 2024. [Hämtad 2024-10-23]
- Gehl J. (2006). *Life Between Buildings: Using Public Space*. 6:e upplagan. Skive: Arco Grafisk A/S.
- Hartig, Terry et al. (2014), *Nature and Health*. Institute for Housing and Urban Research, Uppsala University.
- Jansson M, Andersson C. (2018). Lekplatsers kvalitet – verktyg för värdering och utveckling. *Movium Fakta* nr 3, 2018. Alnarp: Movium SLU.
- Jansson M, Schneider J. (2023). *Lekplatsers kvalitet och kvantitet över tid: Ett projekt inom fortlöpande miljöanalys*. Alnarp: SLU  
<https://pub.epsilon.slu.se/30675/13/schneider-j-et-al-20230612.pdf>
- Kaplan, R., Kaplan, S., Ryan R.L. (1998). *With People in Mind – Design and Management of Everyday Nature*. Washington: Island Press.
- Kjøller C.P. (2012). Managing green spaces of the deceased: Characteristics and dynamics of Danish cemetery administrations. *Urban Forestry & Urban Greening*, Volume 11, Issue 3.  
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S161886671200026X?via%3Dihub>
- Lundberg, L. (2018). Innerstadens kyrkogårdar – Ett kulturarv i stadsrummet, lika gammalt som staden. I Krook, C. et al. *Till minne av livet: Kyrkogårdar och begravningsplatser i Stockholms Stift*. Stockholm: Stockholmia Förlag.
- Lönback S. (2017). *Gröna kyrkorum för barn och unga - En plats att undvika eller söka upp*. SLU Alnarp, Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap. Publicerad 2018-01-15.  
[https://stud.epsilon.slu.se/13085/1/lonnback\\_s\\_180115.pdf](https://stud.epsilon.slu.se/13085/1/lonnback_s_180115.pdf)
- May T. (2011). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Upplaga 2:1. Studentlitteratur: Lund
- Mårtensson F., Litsmark A., Wiström B., Hedblom M., Ode Sang Å. (2021). *Utveckling av lekotoper för barns naturmöten*. SLU: Alnarp

Mårtensson F. (2013). *Guiding environmental dimensions for outdoor play*. Socialmedicinsk tidskrift 4/2013. SLU, Alnarp.

Mårtensson F. et al. (2009). Outdoor environmental assessment of attention promoting settings for preschool children. *Health & Place*, Volume 15, Issue 4. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1353829209000677?via%3Dihub>

Nilsson N. (2002). *Barnens stad: en barnvänlig stad för barns bästa, lek och inflytande*. IPA – Barns rätt till lek. Stockholm: Författares Bokmaskin.

Nordh H., Evensen K.H., Skår M. (2017). A peaceful place in the city: A qualitative study of restorative components of the cemetery. *Landscape and Urban Planning*, volym 167. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0169204617301408?via%3Dihub>

Nordh H., Wingren C., Uteng T.P., Knapskog M. (2023). Disrespectful or socially acceptable? – A Nordic case study of cemeteries as recreational landscapes. *Landscape and Urban Planning*, Volume 231. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0169204622002948>

Råssjö G. (2019). *Molly – församlingshunden som skänker glädje*. Kyrkans tidning. Publicerad 2019-11-28. <https://www.kyrkanstidning.se/forsamlingsliv/molly-forsamlingshunden-som-skanker-gladje> [Hämtad 2024-10-14]

Sahlgren, M., Ljungberg, E. & Sörensen, A.-B. (2014). *Förtätning av kyrkogårdar*. Movium Fakta 7/2014. Alnarp: Movium SLU <https://pub.epsilon.slu.se/29371/1/sahlgren-m-et-al-20221026.pdf>

Sandell A. (2010). *Kyrkogården – plats för de döda, kraft för de levande*. Gröna fakta 3/2010. Alnarp: Movium SLU <https://pub.epsilon.slu.se/28074/1/sandell-a-220527.pdf>

SKKF (2020). *Färdplan för en fossilfri begravningsverksamhet 2023*. Publicerad 2020-08-21. [https://skkf.se/wp-content/uploads/2020/09/SKKF-Fardplan\\_V0.8-SLUTLIG-02-small.pdf](https://skkf.se/wp-content/uploads/2020/09/SKKF-Fardplan_V0.8-SLUTLIG-02-small.pdf)

Stad & Land. (2023). *Begrepp i begravningsverksamheten*. Stad & Land nr 195. ISBN: 978-91-8046-842-8 (pdf). [https://movium.slu.se/media/lamoi035/248-22-begrepp-i-begravningsverksamheten-a4\\_hn-230512-tillganglig.pdf](https://movium.slu.se/media/lamoi035/248-22-begrepp-i-begravningsverksamheten-a4_hn-230512-tillganglig.pdf)

Stumpe B., Stuhmann N., Jostmeier A., Marschner B. (2024). Urban cemeteries: The forgotten but powerful cooling islands. *Science of The Total Environment*, vol 934. Publicerad 2024-07-15.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S004896972403314X?via%3DiHub>

Svenska kyrkan (2023). *Barnkonsekvensanalys*. Uppdaterad: 31 augusti 2023.

<https://www.svenskakyrkan.se/barnkonsekvensanalys> [Hämtad 2024-11-27]

Svenska kyrkan (2023). *Det gröna kulturarvet*. Uppdaterad: 24 februari 2023.

<https://www.svenskakyrkan.se/vart-arbete/kulturarv/gront-kulturarv> [Hämtad 2024-10-16]

Svenska kyrkan, Partille (1). *Möjligheternas Trädgård*. Uppdaterad: 15 december.

2022. <https://www.svenskakyrkan.se/partille/mojligheternas-tradgard-i-jonsereds-kyrktradgard> [Hämtad 2024-10-14]

Svenska kyrkan, Partille (2). *Bakgrunden till Kyrkträdgården*. Uppdaterad: 15

december 2022. <https://www.svenskakyrkan.se/partille/snart-skapas-en-kyrktradgard-runt-jonsereds-kyrka> Hämtad [2024-10-14]

Svenska kyrkans, *Svenska kyrkan i siffror*. Uppdaterad: 2024-10-10.

<https://www.svenskakyrkan.se/statistik> [Hämtad 2024-10-25]

Unicef (uå). *Barnkonventionen*. <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten>

[Hämtad 2024-11-07]

Wingren C. (2013). Place-making strategies in multicultural Swedish cemeteries:

the cases of 'Östra kyrkogården' in Malmö and Järva common. *Mortality*, volym 18. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13576275.2013.791265>



## Populärvetenskaplig sammanfattning

Det här arbetet handlar om hur barn kan känna sig välkomna som besökare på begravningsplatser och vilka möjligheter det kan innebära. Det saknas tidigare studier om det, men däremot finns en hel del studier som handlar om annat som rör begravningsplatser, exempelvis vilka aktiviteter som sker där och hur människor upplever dem. Resultatet av arbetet baseras på intervjuer med personer med koppling till begravningsplatser och på undersökningar av några sådana platser. Resultatet visar att det finns en vilja att låta barnen få ta större plats och att det kan vara fördelaktigt för dem, för andra besökare och för hur begravningsplatserna tas omhand nu och i framtiden. Svårigheterna verkar framför allt handla om vem som ska ta ansvar för att barnens perspektiv får större utrymme och hur lösningarna kan se ut.

## Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

# Tack

Stort tack till alla som tagit sig tiden att mötas, besvara frågor och resonera kring hur våra begravningsplatser kan inkludera barn som besökare. Jag har haft stor glädje av alla de möten som arbetet möjliggjort, alla de intressanta samtal som kommit att handla om det praktiska och det existentiella, om glädje, sorg och allt däremellan.

Framför allt ett särskilt stort tack till min handledare Märit Jansson för att du lagt otaliga timmar på att läsa igenom och kommentera. Du har kommit med kloka inspel och tips på vägen, men också med pepp när min tilltro på arbetets inriktning och utfall falnat.

Ett tack också till min mamma, som under alla år så ihärdigt läst skolarbeten, uppsatser och artiklar och gett feedback och hejarop. Jag vill också tacka min son, Carl-Otto, som fått följa med mig ut på begravningsplatser. Även om det här arbetet inte innehåller någon observation, har jag med dig fått möjlighet att se vad som lockat ditt intresse och tillsammans fått utforska en för dig helt ny typ av plats. Det har varit fint att få se dessa platser med en treårings ofiltrerade blick och sinne för de små detaljerna. Våra små utflykter har fått mig att stanna upp, titta och tänka efter, något som alltid är värdefullt i såväl studiesyfte som i livet i stort.

# Bilaga 1

## Intervjuguide

### Frågor – Intervjuer om inkludering

- Hur väl inkluderas barn på begravningsplatser i dag?
- Vilka fördelar kan det innebära om barn inkluderas? Fördelar för olika grupper? För barnen själva?
- Kan det finnas risker med att anpassa mer för barn?
- Risker om vi inte inkluderar barn?
- Kan det finnas vinster i sorgearbete för barn och andra sörjande besökare?
- Finns pedagogiska vinster?
- Vill du ge några goda exempel där barn inkluderas på begravningsplatser?
- Tror du att det går att göra fysiska insatser på en begravningsplats, för att inkludera barn? Varför/varför inte? Vad skulle det kunna vara?
- Om relevant för personen: samarbetar församling och begravningsverksamhet hos er, med inkludering av barn?
- Finns det frågor kring barn kopplat till begravningsplatsen som vi missat att prata om?

## Bilaga 2

### Intervjuguide

#### Frågor – Intervjuer fallstudier

- Berätta om de inslag ni har gjort för att inkludera barn? (Fysiska förändringar? Initiativ till aktiviteter?)
- Varför ville ni göra det? Värden av det?
- Fanns andra aktuella alternativ?
- Hur gick ni till väga när ni planerade det? Vem kom med idéer och gestaltning?
- Vad avgjorde var ni valde att förlägga förändringen? Stort respektive smått. Finns delar på begravningsplatsen där det inte skulle passa sig?
- Vilka är besökarna?
- Hur har det fungerat? Vad har ni noterat? Används inslagen som ni förväntat er?
- Har ni fått återkoppling från barnfamiljer respektive andra besökare? Vad säger de?
- Har ni gjort andra inslag för barn tidigare?
- Har ni planer på fler inslag för barn framöver?
- Har du några tankar om vinster respektive risker med fysiska insatser anpassade för barn?
- Vad tror du barn behöver när de besöker en begravningsplats? Som medföljande eller närmast sörjande?
- Finns en samverkan mellan begravningsverksamheten och församlingens barnverksamhet?
- Finns det frågor kring barn kopplat till begravningsplatsen som vi missat att prata om?

## Bilaga 3

ALM, Analysverktyg för lekmiljöer (Jansson et al. 2023)

Poäng från 0–72, där 4 motsvarar en helt uppfylld beskriven kvalitet.

		Plats			
Lekmiljöns egenskaper	Platsens kvaliteter och påverkbarhet	Varierad topografi	Poäng		
		Lekbar vegetation			
		Löst material			
	Inkludering	Lekstrukturer och deras integrering i landskapet			
		Tillgänglighet			
		Mötesplats			
	Möjlighet till omvärldsförståelse	Tid och förändring			
		Ekosystemtjänster och artrikedom			
		Naturliga material			
	Karakter	Rymlighet			
		Rumslighet			
		Variation			
Lekmiljöns geografiska kontext	Platsspecifika egenskaper	Tillgång och närhet			
		Placering och omgivning			
		Barns möjlighet till egna platser			
Strategier	Barnvänlighet och metoder	Samarbete och ansvar			
		Barns perspektiv			
		Rutiner			
		<b>Summa</b>			

		Kvalitet	Beskrivning av kvalitet
Lekmiljöns egenskaper	Platsens kvaliteter och påverkbarhet	Varierad topografi	Lekmiljön har en varierad topografi med kullar, åsar, bergsknallar eller andra höjdskillnader.
		Lekbar vegetation	Lekmiljön innehåller lekvänlig vegetation såsom klätterträd, lekbuskage, klippta gångar i högt gräs mm. Lekmiljöns vegetation gör att maximalt hälften av himlen är synlig där barn vistas mest.
		Löst material	Det finns tillgång till löst material som lämnas vid skötselinsatser, ligger framme eller läggs i en låda: klossar, sand, pinnar, slanor, kottar, löv, stenar, bär osv.
	Inkludering	Lekstrukturer och deras integrering i landskapet	Lekmiljön har en god utformning där lekredskap eller andra strukturer är integrerade i landskapet, utnyttjar höjdskillnader, har koppling till vegetation osv.
		Tillgänglighet	Lekmiljön har valmöjligheter genom flera olika platser för lek, möten och avkoppling. Eventuella bollplaner dominerar inte ytan. Miljön har utformats för att ge meningsfulla möjligheter och sammanhang för personer med olika funktionsvariationer, som markmaterial med god framkomlighet, olika vägval, visuella kontraster, kompisgunga, toalett osv.
		Mötesplats	Lekmiljön erbjuder mötesplatser med belysning, ett urval sittplatser, bord, grillplats mm. Utformningen är inkluderande, till exempel genom tillgång till vegetation eller strukturer utan tydligt programmerade funktioner.
	Möjlighet till omvärldsförståelse	Tid och förändring	Lekmiljöns möjligheter förändras över årtider och väderlek: åka pulka, hoppa i vattenpölar, leka med höstlöv, äta bär osv. De fyra elementen (jord, eld, luft och vatten) finns representerade, exempelvis som odling, eldplats, vindflöjel och vattenlek. Bygda element, sandkvalitet mm hålls i gott skick för sin funktion.
		Ekosystemtjänster och artrikedom	Lekmiljön främjar biodiversitet och ekosystemtjänster: fågelholkar, insektshotell, äng, död ved, fjärilsrabatt, öppen dagvattenhantering, odling mm. Skötseln av vegetationsytorna är anpassad för att ge artrikedom och lekmöjligheter.
		Naturliga material	Lekmiljön har ett innehåll av naturliga och giftfria material, återvunnet material och/eller är platsbyggd. Det finns en variation av genomsläppliga markmaterial, begränsad omfattning av hårdgjorda ytor samt minimalt med gummasfalt och konstgräs.

	Karaktär	Rymlighet	Platsen erbjuder utrymme för rörelse i många olika riktningar och möjligheter till rörelsefylld lek, som att springa, klättra, gunga, balansera, åka rutschkana, tumla runt eller rulla nerför en kulle.
		Rumslighet	I lekmiljön finns en varierad rumslighet som ger valmöjligheter i leken, med olika platser eller zoner, formade exempelvis av olika naturliga material, vegetation eller topografi.
		Variation	Det finns en variation i miljön och dess lekmöjligheter med utmaningar för olika åldrar, dels genom platsbyggda, bevarade, återvunna eller på annat sätt unika strukturer och platser, dels genom varierat växtmaterial och variation i skötselinsatser. Lekmiljön upplevs som en plats för platsspecifika eller unika kvaliteter och uttryck.
Lekmiljöns geografiska kontext	Platsspecifika egenskaper	Tillgång och närhet	Tillgången till andra vardagsnära lekmiljöer och funktioner i närheten är god. Från lekmiljön kan 300 meter till närmaste grönområde, lekstråk eller lekplats vara ett riktvärde, beroende på hur mycket trafiken hindrar och hur mycket gång- och cykelvägar främjar rörelsefrihet. Även närhet till bostäder, förskolor eller rekreation, kultur och service är god.
		Placering och omgivning	Lekmiljöns direkta placering bidrar till att göra den till en trivsamt plats: i anslutning till vegetation eller grönområden samt utan förbipasserande fordonstrafik och möjlig att få via gång- och cykelväg.
		Barns möjlighet till egna platser	Barn har tillgång till natur eller andra lekvänliga platser, på eller i direkt anslutning till lekmiljön. Barn ges därför möjlighet att hitta och skapa egna platser, genom exempelvis lekvänlig vegetation och löst material.
Strategier	Barnvänlighet och metoder	Samarbete och ansvar	Den som förvaltar lekmiljön har en helhetssyn och tar ansvar för en barnvänlig miljö och ett barnperspektiv generellt, och samarbetar med aktörer som är viktiga i det sammanhanget.
		Barns perspektiv	Den som förvaltar lekmiljön har involverat barn och andra, gärna de framtida användarna, i utvecklingen av lekmiljön. Där har de kunnat påverka planer (planering, utformning) och/eller lekmiljön konkret (anläggning, skötsel).
		Rutiner	Lekmiljöns förvaltare har tagit fram strategier, rutiner eller riktlinjer för utvecklingen av lekmiljöer och tillämpar dessa.